

Το ζήτημα για την αρχή της γνώσης και των αισθήσεων και η σχέση της εμπειρίας με τη γνώση εκτιμήθηκε απαραίτητο για την ανάπτυξη της κοσμολογικής ερμηνείας. Μερικές σελίδες προστέθηκαν στους δύο τόμους της αγγλικής πραγματείας με τον τίτλο και τον υπότιτλο:

“ΠΛΗΡΕΣ” ΣΥΜΠΑΝ - ΔΥΝΑΜΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
&
ΚΥΜΑΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Πώς εφαρμόζονται οι φυσικοί νόμοι και οι δυνάμεις. Οι θεμελιώδεις σκέψεις και σχέσεις για μια ορθολογική Κοσμολογία (Κοσμονομία)

Δεύτερος Τόμος

©2021 Κωνσταντίνος Γ. Νικολουδάκης
Πειραιάς, 185 41
Θήρας & Ζαβογιάννη
e-mail: filosofiagr@yahoo.gr
web site: <https://cosmonomy.eu>

ISBN 978-618-85170-1-1 (set), ISBN 978-618-85170-2-8, ISBN 978-618-85170-3-5

“ Το να ρωτάς σωστά συχνά είναι περισσότερο από το μισό δρόμο για τη λύση του προβλήματος ”

W. Heisenberg (1901-1976)

Σωκράτης προς τον Μένωνα: “ Θα προσπαθούσε να βρει και να μάθει όσο αυτός νόμιζε ότι ξέρει, πριν πέσει πάνω στην απορία και έτσι επιθυμήσει να μάθει; ”

Plato 4th century BC

περιεχόμενα

Πρόλογος

Τέταρτο Μέρος (Κόσμος και ύλη, Πνεύμα και ζωή. Σύντομες Απαντήσεις στα Μεγάλα Ερωτήματα)

35.0 Περίληψη: Θεωρία για ένα Πλήρες Χρόνο ή Ταυτόχρονο Σύμπαν και του Χώρου ως Κοινόχρηστη Ποσότητα Ενέργειας

36.0 Ποια φαινόμενα περιγράφονται ενοποιημένα, ερμηνεύονται και προβλέπονται

37.0 Ορισμένες πρώτες παρατηρήσεις της κοινής εμπειρίας απαιτούν μια εξήγηση

37.1 Ο θεωρητικός διαχωρισμός των φυσικών φαινομένων

38.0 Η ζωή και το πλήρες Σύμπαν

38.1 Για την αδυναμία γνώσης του Θεού

38.2 Το παγκόσμιο πνεύμα / διάνοια

38.3 Η ζωή πέρα από όλα τα άλλα είναι μια άμεση πληροφόρηση και αίσθηση του εαυτού της και για την ηρεμία/ισορροπία της

38.4 Το κοινό χαρακτηριστικό της ζωής και η πιο στενή σχέση της με την ύλη

38.5 Για το συγχρονισμό και για τη διατήρηση των σωματιδίων, παντού κάτι ουσιώδες συμμετέχει

38.6 Το πλήρες σύνολο δεν υπάρχει κατακερματισμένο, έτσι όπως εξωτερικά φαίνεται

38.7 Ζωή και θάνατος

38.8 Οι αισθήσεις είναι τρόποι της γνώσης και της νόησης με αυτόματα (βιολογική) αφαίρεση πληροφοριών

38.9 Η αξεχώριστη σχέση της ψυχής με τη νόηση. Η ζωή είναι πληροφορία και αναζήτηση βεβαιότητας

38.10 Φαινόμενα τα οποία απορρίπτονται...

39.0 Εύκολη γενίκευση με φιλοσοφική σκέψη

39.1 Δύο απαραίτητοι όροι για την ορθολογική σκέψη: άμεση και έμμεση σχέση

39.2 Οι πρώτες παγκόσμιες σχέσεις και έννοιες για την κοσμολογία.

Αποσπάσματα από το φιλοσοφικό βιβλίο

40.0 Ο εκσυγχρονισμός της φιλοσοφίας

41.0 Θεωρία “Big Bang” και Θεωρία για ένα πλήρες και σταθεροποιημένο Σύμπαν

42.0 Συμπληρώματα και σημειώσεις

Τέταρτο Μέρος

(Κόσμος και ύλη, Πνεύμα και ζωή. Σύντομες απαντήσεις στα
Μεγάλα Ερωτήματα)

38.8. Οι αισθήσεις είναι τρόποι της γνώσης και της νόησης με αυτόματα (βιολογική) αφαίρεση πληροφοριών

Η ίδια η αντίληψη (η βιο-πληροφορία, εάν προτιμάτε) για τα εξωτερικά πράγματα είναι ένας τρόπος εννόησης (ή σκέψης με την πιο ευρεία έννοια) δημιουργημένη έμμεσα από τα ίδια τα πράγματα (αυτόματα, όχι πάντοτε με επίγνωση). Γι' αυτό η αντίληψη των αισθήσεων είναι απ' όλους αυτονόητη και χρησιμεύει στις δραστηριότητές μας ως βάσιμη, υπολογίσιμη και αξιόπιστη αλήθεια. Η αντίληψη για τα εξωτερικά πράγματα (η εμφάνισή τους) είναι πάντοτε ένα αποτέλεσμα από τη σχέση ανάμεσα σ' εκείνα και στον εαυτό μας. Αυτή η σχέση μας με τα πράγματα (η θέση, η στιγμή, η κατεύθυνση, η απόσταση, η γωνία, η βιολογική και η ψυχική κατάσταση κ.λπ.) αλλάζει με διάφορους τρόπους και δείχνει πάντοτε ένα μέρος από την πραγματικότητα, ποτέ το σύνολό της. Δεν είναι δυνατό ν' αντιλαμβανόμαστε όλα τα πράγματα στην ίδια στιγμή (ή όλα τα μέρη τους) και η αντίληψη πρέπει να ξεκινάει με μερικά στοιχειώδη γνωρίσματα. Τα στοιχειώδη γνωρίσματα από τα οποία δημιουργούνται οι αντιλήψεις σαν πιο σύνθετες πληροφορίες ονομάζονται "ερεθισμοί ή αισθήματα". Τα αισθήματα, όπως λ.χ. ένα χρώμα ή το αίσθημα της θερμοκρασίας είναι **γνωρίσματα από κάποια αφαίρεση**, η οποία γίνεται μόνη της και μας δείχνουν χωρίς διαφορές (και λεπτομέρειες) ακόμα και όταν τα πράγματα δεν είναι διαρκώς τα ίδια. Μέσα σε κάθε άλλη αντίληψη ανιχνεύονται τα ίδια αισθήματα και οι ίδιες στοιχειώδεις πληροφορίες. Δηλαδή σε όλες τις εικόνες για τα πράγματα και για διαφορετικά πράγματα πάντοτε περιέχονται μερικά στοιχειώδη και σταθερά γνωρίσματα σαν ύλη.

Η αντίληψη για τα πράγματα πρέπει να αρχίζει από κάποια αφαίρεση, που γίνεται μόνη της (βιολογικά και απρόσεκτα), γιατί αν όχι, τότε δεν θα υπήρχαν μη αντιληπτά μέρη της πραγματικότητας. Αν ο προσδιορισμός της αντίληψης γινόταν μόνο από τα εξωτερικά πράγματα, τότε αυτή θα έπρεπε να μας δείχνει πολύ περισσότερα, αν όχι το σύνολο των πραγμάτων. Ο προσδιορισμός της αντίληψης (ή της βιο-πληροφορίας) εξαρτάται από τους δυνατούς τρόπους (δεκτικότητα, ευαισθησία), με τους οποίους μπορεί να επηρεάζεται το βιολογικό σώμα. Χωρίς την ύπαρξή μας (υλική ή βιολογική και εσωτερική) βεβαίως θα ήταν αδύνατο να έχουμε κάποια αντίληψη ή πληροφορία για τα πράγματα. Επομένως, η αντίληψη για τα πράγματα δεν μπορεί ποτέ να είναι ανεξάρτητη από την ποιότητα και τις

δυνατότητες της ύπαρξής μας συνολικά. Αυτό μπορούμε να το πούμε έτσι γενικά, χωρίς να χρειάζεται να αναφερθούμε ειδικότερα σε κάποια από τα μέρη του εαυτού μας ή για μερικές ιδιότητές του, όπως λ.χ. στον εγκέφαλο, στο νευρικό σύστημα, στα αισθητήρια όργανα. Γι' αυτό, άλλωστε, οποιαδήποτε κίνηση του βιολογικού σώματος επηρεάζει ποια πράγματα, πού, πότε και αν τα αντιλαμβανόμαστε. Για τον ίδιο λόγο, ένας άλλος άνθρωπος (ο οποίος δεν είναι ακριβώς με το ίδιο βιολογικό σώμα) δεν αντιλαμβάνεται ακριβώς τα ίδια πράγματα ή στην ίδια στιγμή.

Έτσι, η ίδια η αντίληψη (η βιο-πληροφορία, εάν προτιμάτε) είναι αποσπασματική γνώση της πραγματικότητας, όπως είναι οι έννοιες του λόγου και δεν δείχνει τα πράγματα, όπως ακριβώς είναι μόνα τους (και με όλους τους δυνατούς τρόπους και σχέσεις). Βέβαια, το ότι η αντίληψη δεν είναι άμεσα τα πράγματα και δεν μας τα δείχνει ακριβώς όπως είναι (δηλαδή ανεξάρτητα από τον εαυτό μας), αυτό δεν σημαίνει ότι τα πράγματα δεν υπάρχουν. Αντιθέτως σημαίνει, ότι εκείνα δεν είναι τελείως διαφορετικά από εμάς και ακόμα, ότι τα πράγματα μεταξύ τους συνδέονται, αλληλεπιδρούν και έχουν κοινά και σταθερά στοιχεία. **Τα αισθητηριακά δεδομένα (όπως λ.χ. ένα χρώμα ή το αίσθημα της θερμοκρασίας) αρχίζουν από κάποια αφαίρεση**, που γίνεται μόνη της (απρόσεκτα και βιολογικά), γιατί αν όχι, τότε δε θα υπήρχαν αόρατα και απαρατήρητα μέρη της πραγματικότητας. Επομένως, η αφαίρεση, η σύνοψη και η διαστρέβλωση αρχίζει άμεσα από την πρώτη αίσθηση, όπως και η πληροφόρηση, αφού **αφαιρούνται αναγκαία κάποια γνωρίσματα των πραγμάτων** και τα ίδια τα αισθήματα συνταυτίζονται με ανύπαρκτα πράγματα ή ουσίες. Να λοιπόν, η καθολική ερμηνεία για τη διαπίστωση ότι τα συγκεκριμένα πράγματα δεν είναι τόσο φανερά και καλά γνωστά, όσο το πιστεύουμε πριν σκεφτούμε. Η βιολογική συγκρότηση της πληροφορίας (αισθητικότητα) και η πνευματική συγκρότηση της πληροφορίας (νοητικότητα) δεν είναι δύο αντίθετες ιδιότητες και η μία δεν μπορεί να υπάρχει χωρίς την άλλη. Η διαφορά τους είναι, ότι η πρώτη πραγματοποιείται έμμεσα, από έξω, ενώ η άλλη άμεσα και σκόπιμα, από το έσω. Στην ίδια την αντίληψη για τα πράγματα μπορούμε να προσθέτουμε ή να αφαιρούμε γνωρίσματα (έτσι όπως κάνουμε στις γλωσσικά εξωτερικευμένες έννοιες) και τότε λέμε, ότι στρέφουμε την προσοχή μας, ότι το πνεύμα συγκεντρώνεται και παρατηρούμε.

38.9. Η αξεχώριστη σχέση της ψυχής με τη νόηση. Η ζωή είναι πληροφορία και αναζήτηση βεβαιότητας

Τα βιολογικά σώματα δεν αντιλαμβάνονται ποτέ το σύνολο των πραγμάτων. Με τα βιολογικά σώματα δημιουργείται μία νέα πνευματική πραγματικότητα που δεν "υπολογίζει" ολόκληρο το Σύμπαν και που λαμβάνουν σαν πραγματικότητα μόνο όσα τα "αγγίζουν"! Έτσι όμως ξεκινούν και οι αισθήσεις. Η ζωή και η ψυχή ξεκινούν σαν "περιφρόνηση" και "υποβάθμιση" όλου του κόσμου και όπως αν ο κόσμος είναι δικό της περιεχόμενο. Η άποψη που συνοψίζεται με αυτή τη διατύπωση είναι η εξής: Η ζωή αρχίζει με το συγχρονισμένο συνδυασμό των ελάχιστων υλικών στοιχείων, τα οποία είναι κατά κάποιο τρόπο το αντίθετο του συνόλου και του Σύμπαντος. Δηλαδή **τα υλικά στοιχεία είναι η ελάχιστη πραγματικότητα και όχι το πλήρες Σύμπαν**. Όταν λοιπόν, δημιουργούνται οι πρώτες μορφές ζωής, αυτές

1) ξεκινούν από το σχεδόν τίποτα της απλής ύλης. (1η αφαίρεση)

2) Μέσα σε ένα κόσμο που είναι ασύλληπτα πιο πολύπλοκος, πιο μεγάλος και σχεδόν άγνωστος (2η αφαίρεση)

3) και αυτές οι μορφές ζωής πληροφορούνται μέσω των αισθήσεων μόνο τοπικά και για ένα ελάχιστο αριθμό επιδράσεων του περιβάλλοντος (3η αφαίρεση)

4) και κινούνται, αντιδρούν και βιώνουν με αυτές τις ελάχιστες πληροφορίες που τους είναι απαραίτητες (συνέπεια της αφαίρεσης)

5) και φυσικά αγνοούν και δεν υπολογίζουν το σύνολο του κόσμου και όσα δεν πέφτουν στα αισθητήρια όργανά τους (αφαίρεση δηλαδή).

Οι πληροφορίες που λαμβάνουν από τα αισθητήρια όργανά τους είναι ελάχιστες σε σύγκριση με τις πληροφορίες που θα μπορούσε να δώσει η πραγματικότητα. Τα έμβια όντα (βιολογικά σώματα) αισθάνονται και αντιλαμβάνονται φυσικά μόνο όσα μπορούν με τα όργανα που διαθέτουν και όσα είναι απαραίτητα για την επιβίωσή τους. Όμως στην ίδια στιγμή τα πράγματα γύρω τους είναι περισσότερα, συνδέονται με πιο πολύπλοκους τρόπους, επιδρούν και αλλάζουν με περισσότερους τρόπους, ενώ εκείνα δεν αντιλαμβάνονται όλα αυτά. Οι πληροφορίες, λοιπόν, που λαμβάνουν από τα αισθητήρια όργανά τους είναι **ελλιπείς, αποσπασματικές και αφηρημένες και φανερώνουν ελλιπώς και αποσπασματικά τα πράγματα**.

Αν "αισθητικότητα" εννοούμε την ικανότητα να βλέπουμε, να ακούμε,

να αγγίζουμε και γενικά να λαμβάνουμε κάποια πληροφορία από εξωτερικούς ερεθισμούς, τότε όπως εξηγήσαμε, η ικανότητα αυτή κάνει την ίδια λειτουργία, όπως η νόηση. Δηλαδή οι πληροφορίες που λαμβάνουμε από τα αισθητήρια όργανα είναι αποσπασματικές και αφηρημένες (όπως είναι οι έννοιες των λέξεων) και "καταγράφονται" στη μνήμη μας έτσι όπως μας θυμίζουν κάτι σταθερό, κάτι το ίδιο, κάτι που επαναλήφθηκε, κάτι που μας προκάλεσε ιδιαίτερα ευχάριστη ή δυσάρεστη διάθεση. Η αισθητικότητα είναι στην ουσία η περιορισμένη -σε εξωτερικές επιδράσεις- διανοητικότητα και όχι το αντίθετό της. **Η αφαίρεση γνωρισμάτων και η περιληπτική άποψη των πραγμάτων ξεκινάνε από τα ίδια τα αισθητηριακά δεδομένα** και αυτό δείχνει, ότι οι αισθήσεις είναι νοητικές ενέργειες με "πρώτη ύλη" από έξω της διάνοιας. **Τα πρώτα δεδομένα των αισθήσεών μας ήδη είναι αποσπασμένα γνωρίσματα και "σύντομες" απόψεις των πραγμάτων.**

Αν η πνευματική λειτουργία αφαίρεσης ενός ανθρώπου ονομάζεται διάνοια ή είναι μια ψυχική δραστηριότητα, τότε το ίδιο θα πρέπει να ονομάζεται η ικανότητα κάθε αντίληψης μέσω των αισθήσεων. Η γνώση και η πνευματική δραστηριότητα έχει αρχίσει με το πρώτο αίσθημα και εκδηλώνεται με ήχους και με όλη τη συμπεριφορά του βιολογικού σώματος. Η διάνοια σχετίζεται άμεσα με όλες τις ψυχικές δραστηριότητες και έχει αρχίσει με το πρώτο αίσθημα. Η διάνοια ως ρυθμιστής και επιλογέας είναι η ουσία της ζωής, της λεγόμενης ψυχής. Δεν υπάρχει πρώτα η ζωή ή ένα πλήρως ασυνείδητο ψυχολογικό ον και μετά η γνώση έρχεται. Δεν υπάρχει ζωή ή ψυχή χωρίς καμία μορφή γνώσης ή πληροφορίας και χωρίς την αντίστοιχη βεβαιότητα ή αβεβαιότητα που τη συνοδεύει.

Η νόηση με την οποία αντιλαμβανόμαστε και παρατηρούμε τα πράγματα θα ήταν αχρείαστη, αν αυτή δεν διαμορφωνόταν από τη συνήθεια κάποιων κοινών χαρακτηριστικών των πραγμάτων και από την παρατήρηση σταθερών σχέσεων, ομοιοτήτων και καταστάσεων που επαναλαμβάνονται στο χρόνο. Η συνήθεια, δεν είναι κάτι άλλο από τη διατήρηση ή αποθήκευση των πιο συχνών πληροφοριών μέσα στο βιολογικό σώμα -δεν μας ενδιαφέρει το πώς. Αυτές τις πληροφορίες εμείς τις αναγνωρίζουμε εσωτερικά-διανοητικά και τις χρησιμοποιούμε. Η αρχική βεβαιότητα της φυσικής αντίληψης γίνεται συνήθεια και ενισχύεται με την επανάληψη και την αντίχνευση ομοιοτήτων. Επιβεβαιώνεται χωρίς τις λέξεις και δύσκολα υποχωρεί με τα λόγια και με τις πολλές σκέψεις, αν δεν διαψευστεί ξανά από την προσωπική εμπειρία. Αν η συνήθεια χρησιμεύει για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και για τη δράση του βιολογικού σώματος, χρησιμεύει διότι είναι βε-

βαιότητα που προήλθε από επαναλαμβανόμενες παρατηρήσεις στον αισθητό κόσμο. Με αυτή τη «βιολογική μνήμη» αντίστοιχα επαναλαμβάνεται η ίδια συμπεριφορά και προκαλούνται οι ίδιες αντιδράσεις και συναισθήματα και έτσι η βιολογική μνήμη γίνεται εξωτερικά αντιληπτή σαν φυσική εκμάθηση και σαν φαινόμενο προσαρμογής. Στον άνθρωπο, η συνήθεια δεν δημιουργείται μόνο με την επανάληψη των ίδιων εξωτερικών εντυπώσεων και των όμοιων αντιλήψεων, όπως στα άλλα ζώα. Με τη νοητική μεταφορά των πραγμάτων μέσα στο πνεύμα, ο άνθρωπος επαναλαμβάνει συχνά ορισμένες ίδιες σκέψεις και κινήσεις. Έτσι ο άνθρωπος σχηματίζει βέβαιες απόψεις και αποκτάει συνήθειες μέσα από τη δική του σκέψη και όχι μόνο από τις στιγμιαίες παρατηρήσεις μέσω των αισθήσεων.

Τα συναισθήματα και τα αισθήματα είναι **τρόποι επηρεασμού της βιολογικής σταθερότητας**, οι οποίοι μεταγλωττίζονται ως βεβαιότητα ή ως αβεβαιότητα. Όταν ένα ζωντανό σώμα επηρεάζεται από τρόπους που δεν το αποσταθεροποιούν (σε συμφωνία με αυτό) και δεν διαταράσσουν τον συγχρονισμό των μερών του, τότε αυτό το ζωντανό σώμα με αυτούς τους τρόπους είναι ευχαριστημένο και επιβεβαιωμένο. Από την άλλη πλευρά, όταν ένα ζωντανό σώμα επηρεάζεται από τρόπους που το αποσταθεροποιούν (διαφωνούν με το αυτο-ρυθμιζόμενο σώμα) και οι τρόποι αυτοί διαταράσσουν τον συγχρονισμό στην ένωση και τη συνεργασία των μερών του, τότε αυτό το ζωντανό σώμα βιώνει μια αβεβαιότητα για τον εαυτό του και είναι δυσσαρεστημένο (το λεγόμενο ένστικτο αυτο-συντήρησης).

Οι εξωτερικές επιρροές δεν θα μπορούσαν να σημαίνουν τίποτα αν δεν υπήρχε εκ των προτέρων κάτι που έχει άμεσο νόημα και πληροφορία για τον εαυτό του. Ο λεγόμενος "εσωτερικός κόσμος" ή ψυχή είναι πάντα μια αίσθηση / γνώση του εαυτού του. Ποια λέξη ακριβώς μπορεί να αποδώσει αυτό το φαινόμενο ενός σώματος που έχει πληροφορία για τον εαυτό του είναι ένα ζήτημα για ξεχωριστό βιβλίο. Μη χάσουμε τη σύνδεση των φαινομένων εξαιτίας μιας λέξης. Η αντίληψη μέσω των αισθήσεων είναι μια κατανόηση μέσω άλλων πραγμάτων και εξωτερικών αιτιών. Η απλούστερη αντίληψη, το πρώτο κοινό χαρακτηριστικό που ανιχνεύει μια διάνοια είναι, η σταθερότητα και η ομοιομορφία που γίνεται αισθητή ως σκληρότητα, συνέπεια, υφή, θερμότητα και ούτω καθεξής. Επειδή η ίδια η αντίληψη είναι μια κατανόηση (που δημιουργείται έμμεσα από τα άλλα πράγματα), αυτός είναι ο λόγος της άμεσης βεβαιότητας και χρησιμεύει στη δράση σαν να ήταν επαρκής γνώση (στιγμιαία και περιστασιακά χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες). Η ψυχή και τα συναισθήματα υπάρχουν, πριν ακόμα εμείς οι

άνθρωποι να σκεφτούμε και να διαμορφώσουμε γνώση και εμπειρία. Αυτή η προτεραιότητα δεν πρέπει να πυροδοτεί την πλάνη, ότι τα συναισθήματα είναι ξεχωριστά από τη διάνοια, ότι προηγούνται κάθε σκέψης ή διανοητικής εκτίμησης, ότι δεν συνδέονται με κάποια γνώση και τελικά ότι η ψυχή μπορεί να υπάρξει χωρίς καμιά μορφή γνώσης και ευρύτερα χωρίς διανοητικές λειτουργίες. Η διαδικασία της αφαίρεσης πληροφοριών και της διατήρησης των χαρακτηριστικών των πραγμάτων είναι στον άνθρωπο φανερά μια διανοητική διεργασία. Όταν σκεπτόμαστε και χρησιμοποιούμε τη γλώσσα, μπορούμε να έχουμε επίγνωση αυτής της πνευματικής διεργασίας. Ωστόσο, η διανοητική διεργασία δεν συμβαίνει μόνο με τη μορφή των διαμοιρασμένων αφηρημένων εννοιών στις λέξεις και στα σύμβολα. Όλα τα βιολογικά σώματα

συμπεριφέρονται με επιλογή πληροφοριών

και αφαιρούν ένα πλήθος επιδράσεων χωρίς επίγνωση (μη-συνειδητά),

εστιάζουν την προσοχή τους όπως εκτιμούν για την επιβίωσή τους

και κρατούν στη μνήμη τους ορισμένα σταθερά χαρακτηριστικά των αισθητών πραγμάτων.

Τα αισθητήρια όργανα μπορεί να είναι πολλά, μπορεί να έχουν διαφορετική λειτουργία και ευαισθησία. Σε διαφορετικά βιολογικά σώματα μπορούμε να διαπιστώσουμε μοναδικές ικανότητες αντίληψης. Στην ανεξάντλητη ποικιλία των βιολογικών σωμάτων θα βρούμε μερικά ζώα που λαμβάνουν πληροφορίες κάποιου φαινομένου ενώ τα άλλα ζώα όχι. Σίγουρα, τα ζώα έχουν και αυτά μια υποτυπώδη σκέψη, όχι όμως αυτή που εννοούμε με τη στενή έννοια ακόμα και για τον πιο βλάκα άνθρωπο. Η σκέψη του ζώου - όπως φαίνεται από τη συμπεριφορά του και από τις διαδικασίες εκμάθησης - περισσότερο πλησιάζει σε σύντομους συνειρμούς και σε σύντομες αναμνήσεις και στενά σχετισμένα με τα βιώματά του (όπως φόβο, αγριότητα, πόνο, ευχαρίστηση). Αν κάνουμε απογραφή των αισθητηριακών ικανοτήτων που κάθε ζώο έχει και των σύντομων νοητικών ικανοτήτων του σίγουρα θα μείνουμε άφωνοι από την έκπληξή μας. Γι' αυτό, δεν λείπουν οι ερευνητές που προσπαθούν να εμπνευστούν και να πάρουν ιδέες από τις ικανότητες των ζώων για να μεταφέρουν τις ιδέες στην τεχνολογία και να τις αποκτήσουμε κι εμείς αυτές τις ικανότητες. Όμως μη συγκρίνουμε το σύνολο της πανίδας και την απογραφή ικανοτήτων όλων των ζώων με την πνευματική/διανοητική ικανότητα ενός μόνο ανθρώπου. Και φυσικά, με την "πνευματική/διανοητική ικανότητα" του ανθρώπου δεν εννοούμε ότι έτσι ο

άνθρωπος είναι πιο σοφός ή πιο έξυπνος ή πιο σωστά πληροφορημένος. Ακριβώς το αντίθετο θα διαπιστώσουμε... και ίσως να τρομάξουμε: Ο άνθρωπος με την πνευματική/διανοητική ικανότητά του μάλλον αντίθετα χάνει την επαφή του με τον πραγματικό (κοινωνικό και φυσικό) κόσμο. Όχι πιο σοφός δεν είναι, αλλά μάλλον παρασυρμένος είναι από τα ψέματα, από τη φαντασία του και από ασήμαντες πληροφορίες.

Η πληροφορία των αισθήσεων δεν είναι όλη η γνώση και η μοναδική μορφή της γνώσης. Πολλοί φαντάζονται ότι χωρίς τη σκέψη και τη γνώση με τη μορφή εννοιών και λέξεων, πάλι θα είχαμε όλες τις πληροφορίες των αισθήσεων μέσα στην ανθρώπινη μνήμη μας, όσο τώρα. Λοιπόν, αν θέλουν να δουν πόση γνώση απομένει από τη “γνώση” των αισθήσεων, δεν έχουν παρά να κοιτάζουν όλα τα υπόλοιπα ζώα της φύσης πλην του ανθρώπου. Για προσέξτε τη διαφορά! Ο πιο βλάκας άνθρωπος έχει πνευματικές επιλογές και πληροφορίες για απόντα πράγματα, ενώ το ζώο είναι κυρίως ερεθισμένο από τις προσωρινές πληροφορίες των αισθήσεων και από βιολογικές πληροφορίες τις οποίες δεν ερευνά. Πρέπει να δώσουμε μια εξήγηση σε αυτή τη διαφορά μεταξύ ανθρώπου και ζώου. Η εμπειρία και η συνειδητή μνήμη είναι περιορισμένες χωρίς σκέψη και γλώσσα και τότε δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε και να μάθουμε οτιδήποτε δεν είναι αντιληπτό. Διότι, από τις αισθήσεις ανιχνεύεται οτιδήποτε ερεθίζει το αντίστοιχο βιολογικό όργανο. Όμως οι σχέσεις που πολλά διαφορετικά πράγματα έχουν μεταξύ τους δεν είναι αισθητές, τις πιο πολλές φορές. Δύο πράγματα που είναι απομακρυσμένα (λ.χ. σελήνη και ήλιος) έχουν σχέσεις που δεν αποκαλύπτονται από τις αισθήσεις. Μια ποικιλία φαινομένων που συνδέονται μαζί χρειάζεται να παρατηρηθούν, αλλά η αίσθηση ίσως να μη φανερώνει πώς όλα αυτά μαζί είναι συνδεδεμένα. Η αίσθηση λ.χ. δεν θα φανερώσει σε έναν αρχαίο άνθρωπο πώς ακούγεται η φωνή ενός άλλου ανθρώπου μέσα από μια μικρή συσκευή που λέγεται "ραδιόφωνο". Ο αρχαίος άνθρωπος θα το περιεργάζεται χωρίς να καταλάβει πώς λειτουργεί... Μόνο ύστερα από πολλές εκπαιδευτικές προσπάθειες και με την λογική καθοδήγηση της έρευνας ίσως αυτός να αποκτήσει καλύτερη γνώση.

Η πληροφορία και η γνώση με την ευρύτερη έννοιά της είναι η ουσία της ψυχής των βιολογικών σωμάτων και αυτή την πληροφορία την εξωτερικεύουν με ήχους και με όλες τις κινήσεις τους. Το θεμελιώδες γνώρισμα της ζωής είναι η αυτορύθμιση με πληροφορία, όπως κάθε βιολογικό σώμα έχει για τον εαυτό του και με διανοητικές διαδικασίες επιλογής, εκτίμησης και αφαίρεσης πληροφοριών. Η ταύτιση της ψυχής με την πληροφορία και το

πιο άμεσο φαινόμενο που είναι η αυτορύθμιση της ζωής επιβάλλουν να αναθεωρηθούν τα αρχαία νοήματα που αποδίδουμε με μερικές συνηθισμένες λέξεις όπως "ζωή", "ψυχή", "έμψυχος", "πνεύμα". Τότε πολλά χαρακτηριστικά της ψυχής αποκαλύπτονται ορθολογικά ενοποιημένα, με όλη την ποικιλία της πληροφορίας και με τη μεταβλητότητά της.

Με τη συνείδηση και τη σκέψη το βιολογικό σώμα γίνεται το ίδιο αιτία στον εαυτό του και αυτο-ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Αυτή η ικανότητα είναι αναμφισβήτητη, χωρίς να αναιρείται το γεγονός ότι έχουμε επηρεαστεί και επηρεαζόμαστε μη συνειδητά. Όμως η αυτορύθμιση δεν είναι πάντα με γνώση και σωστή πληροφορία και υπάρχουν περιορισμοί που είναι φυσικοί, βιολογικοί, ψυχολογικοί και διανοητικοί. Με επίγνωση και με σκέψη επίσης μπορούμε να αυτο-επηρεαζόμαστε και γινόμαστε αιτία μέχρι του άλλου άκρου, να αντιστεκόμαστε σε πλήθος άλλων αιτιών και να εμποδίζουμε τη δράση από μη συνειδητές επιρροές. Μεταξύ της αιτιοκρατικής δράσης των άψυχων σωμάτων (που συμπεριφέρονται μόνο αφού δεχτούν κάποια εξωτερική δράση) και της δράσης από έμψυχα σώματα (που συμπεριφέρονται ακόμα και χωρίς να δεχτούν κάποια εξωτερική δράση, με τις πληροφορίες τους, με τη συνείδησή τους και με σκόπευση σε αποτέλεσμα προς πραγματοποίηση) κάποια ειδοποιός διαφορά πρέπει να υπάρχει. Ποια είναι λοιπόν η διαφορά στη συμπεριφορά μιας πέτρας που κατακυλάει από τη συμπεριφορά ενός ζώου; Εκείνοι που λένε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται με αιτίες και με προηγούμενες επιδράσεις πρέπει να δείξουν τη διαπιστωμένη διαφορά μεταξύ μιας μηχανής και ενός ζώου. Αυτά τα δύο φαινόμενα συμπεριφοράς έχουν μια ειδοποιό διαφορά. Δεν έχουν την ίδια ή ίση "ελευθερία" ή την ίδια έλλειψη "ελευθερίας", δηλαδή δεν έχουν ίδιες επιλογές και εξαναγκασμούς.

Στον άνθρωπο, η έμφυτη ορμή για αναζήτηση βιολογικής ισορροπίας και για την επιβίωση προεκτείνεται πνευματικά (με τις πληροφορίες και τη σκέψη) και εμφανίζεται ως θέληση, επιθυμία και αποφασιστικότητα. Η θέληση από πολλούς δεν εκτιμάται ως λογική διεργασία ή ως διεργασία της νόησης και πολλοί έχουν εκπαιδευτεί για να τη διαχωρίζουν από τη σκέψη. Η θέληση αποδεικνύεται άμεσα καθοριστική για την παραγωγή σκέψεων, για την επιμονή στην αναζήτηση λύσεων και μεθόδων. Προσαρμόζει όλη την εμπειρία για την επίτευξη ενός σκοπού, έτσι όπως δεν θα γινόταν μόνο με τις συνήθειες και με τις καθαρά λογικές προβλέψεις. Με τη σταθερή θέληση ή την επιθυμία ο άνθρωπος μπορεί να κάνει πιθανά πολλά, που φαίνονται αδύνατα να γίνουν και αδύνατα πολλά, τα οποία είναι εύκολο να γίνουν.

Όμως, η θέληση έχει αυτή τη μεγάλη επίδραση με το φως των πληροφοριών και με τη διανοητική επεξεργασία τους που ονομάζεται “σκέψη”. Έτσι με τις πληροφορίες και με τις εκτιμήσεις, η θέληση έχει επιλογές και έτσι στην ψυχή μας καθορίζεται τι μας ελκύει ή τι μας απωθεί, και επιμένουμε σε σκέψεις για τον τρόπο που θα δράσουμε ή όχι. Στην πραγματικότητα, πάντοτε μια ψυχή είναι που αντιδρά με πληροφορίες, με γνώση και με εκτιμήσεις. Δεν υπάρχει θέληση χωρίς αντίληψη των πραγμάτων, χωρίς πληροφορίες, χωρίς παρατηρήσεις και χωρίς σκέψεις. Το ίδιο συμπέρασμα θα λέγαμε για την “πίστη”. Οι θρησκευόμενοι συνήθως μιλάνε για την πίστη σαν κάτι ανεξάρτητο από τη σκέψη. Μάλλον δεν έχουν μελετήσει καλά τι είναι η ανθρώπινη σκέψη και πώς η ανθρώπινη ψυχή διαφέρει από την ψυχή των άλλων ζώων. Νομίζουν ότι η πίστη είναι κάτι υπερφυσικό ή μόνο μια συναισθηματική κατάσταση ή μια τυφλή εμπιστοσύνη, χωρίς να έχει προηγηθεί καμία σκέψη. Ο άνθρωπος μπορεί να έχει πίστη στο Θεό, διότι αυτή η πίστη είναι μια βεβαιότητα που έχει ενισχυθεί με τις προσωπικές εμπειρίες, με τις λογικές σκέψεις του, με τα λανθασμένα συμπεράσματά του και με τις λανθασμένες εκτιμήσεις του. Λ.χ. πέφτει δίπλα του ένα βαρύ αντικείμενο. Αν έπεφτε πάνω του θα τον σκότωνε και τότε αυτός (ή και κάποιοι άλλοι) βγάζει σαν συμπέρασμα ότι ο θεός τον έσωσε ή τον προστατεύει. Η θρησκευτική πίστη όπως την έχουμε αντιληφθεί στην κοινωνία και ιστορικά είναι μια εμπιστοσύνη και μια βεβαιότητα μαζί με πολλές πλάνες, με λάθη στη σκέψη των ανθρώπων και με φαντασία, ακριβώς όπως όταν κάποιος εμπιστεύεται έναν απατεώνα. Συνήθως λείπει η ικανότητα ορθολογικής σκέψης, λείπει η ικανότητα παρατήρησης των αισθητών πραγμάτων και για την πιστή περιγραφή αυτών, είναι χαμηλό το εκπαιδευτικό επίπεδο και λείπει η σωστή πληροφόρηση, ενώ αντιθέτως οι άνθρωποι εύκολα πλάθουν κόσμους στη φαντασία τους. Η πίστη είναι αυτό που με άλλα λόγια ονομάζουμε “βεβαιότητα” και η διαφορά τους είναι η εξής: Κάποιοι αποκτούν τη βεβαιότητα επειδή πείθονται εύκολα, επειδή εντυπωσιάζονται και επειδή δεν σκέφτονται περισσότερο. Ενώ όσοι έχουν μερικά κριτήρια για να εκτιμήσουν την αξιοπιστία, δημιουργούν λογικά τη βεβαιότητα επειδή σκέφτονται προσεκτικά, ενημερώνονται αμερόληπτα, ζητούν περισσότερες πληροφορίες και στοιχεία, κρατούν μια αμφιβολία και απαιτούν πιο καθαρά σημεία στην κοινή εμπειρία. Προσθέστε την κρυφή ελπίδα που κάθε άνθρωπος έχει, ότι κάτι θα κερδίσει πιστεύοντας κάποιον που του προσφέρει λύσεις ιδιαίτερα σε μια δύσκολη στιγμή της ζωής του. Όμως, η βιαστική εμπιστοσύνη και η πίστη δημιουργημένη από λίγες ενδείξεις πολλές φορές συμπίπτουν με τη βεβαιότητα που θα δημιουργηθεί μετά από έρευνα.

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έχει επικρατήσει ένας διχασμός μεταξύ συναισθήματος και σκέψης ή λογικής. Στους λαβύρινθους της ψυχολογίας έχουν γραφτεί πολλά, όμως αυτή η επιστήμη δεν βοήθησε για να αποδοθεί μέσα στην κοινωνία η σωστή και αξεχώριστη σχέση μεταξύ συναισθήματος και πληροφορίας. Ο διχασμός μεταξύ συναισθήματος και σκέψης είναι από τα μεγαλύτερα θεωρητικά λάθη, που αφήνουν τις κοινωνίες ανεκτικές σε παραλογισμούς και σε φαντασιώσεις. Ο διχασμός αυτός έχει επικρατήσει και είναι εν μέρει σωστός, όταν η γνωστική λειτουργία περιορίζεται στις συνειδητές σκέψεις και στις σκέψεις με τους κανόνες της λογικής και με τη μεσολάβηση της γλώσσας. Αν περιορίζουμε το νόημα της λέξης "νόηση" στις διανοητικές λειτουργίες που κάνει ένας καθηγητής όταν διδάσκει ή ένας μαθητής που διαβάζει. Αλλά ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, πάλι δεν λείπει εντελώς το συναίσθημα. Αντιστρόφως, η νόηση λείπει από το συναίσθημα υπό τον όρο ότι περιορίζουμε τη "νόηση" στις καθαρά πνευματικές λειτουργίες του ανθρώπου. Ειδικά στον άνθρωπο είναι ακόμα πιο δύσκολο να λείπει η νόηση από το συναίσθημα. Οι άνθρωποι ακόμα και όταν κάνουν σεξ, πάλι δεν λείπει η νόηση και αντιθέτως επιστρατεύεται για να απολαύσουν περισσότερο! Αλλά η γνωστική λειτουργία δεν περιορίζεται στις λέξεις και στις σκέψεις με τη γλώσσα. Η πληροφορία (εδώ είναι μια παρατήρηση που εξηγεί σχεδόν τα πάντα για την ανθρώπινη συμπεριφορά) συνοδεύεται από συναισθηματική αντίδραση, που σε γενικές γραμμές αυτή είναι ευχάριστη ή δυσάρεστη. Οι αισθήσεις επίσης διαβιβάζουν πληροφορίες. Ο βιολογικός αποδέκτης εκτιμά τους ερεθισμούς και τις πληροφορίες (όχι απαραίτητα με τη δική του προσοχή). Αναλόγως πώς εκτιμά τις πληροφορίες του, αυτός συναισθάνεται ασφαλής, ότι επιβιώνει και ότι σε κάτι επιτυγχάνει ή αντιθέτως συναισθάνεται ανασφαλής, ότι απειλείται και σε κάτι αποτυγχάνει. Αυτή η γνωστική λειτουργία είναι η ίδια η ζωή και η κινητήριος δύναμή της. **Ζωή χωρίς πληροφορία δεν υπάρχει.** Στην ιδιαίτερη περίπτωση του ανθρώπου, η πληροφορία αποθηκεύεται και χρησιμοποιείται με το εργαλείο της γλώσσας. Αυτή η ικανότητα αποθήκευσης της πληροφορίας δημιουργεί την ικανότητα της ψυχής να ανασύρει πληροφορίες, να τις διαχειρίζεται και να τις επεξεργάζεται, είτε τα πράγματα από τα οποία άντλησε τις πληροφορίες υπάρχουν είτε αυτά δεν είναι παρόντα στις αισθήσεις. Ο άνθρωπος μπορεί να φέρνει μέσα στην ψυχή του πληροφορίες για τον κόσμο και να συμπεριφέρεται με αυτές τις πληροφορίες, χωρίς απαραίτητα να έχει μπροστά στα μάτια του τα πράγματα. Ενώ το ζώο είναι περιορισμένο στις πληροφορίες των βιολογικών οργάνων του και συμπεριφέρεται κυρίως με την εκτίμηση αυτών των πληροφοριών των αισθήσεων και

πώς οι ερεθισμοί εκτιμούνται για την επιβίωσή του. Λ.χ. μια κότα περιφέρεται σε ένα χωράφι και η προσοχή της είναι σε ορισμένες πληροφορίες που λαμβάνει περιστασιακά από το περιβάλλον της. Η συμπεριφορά της μεταβάλλεται από στιγμή σε στιγμή με κάθε μεταβολή της πληροφορίας των αισθήσεών της. Ενώ ο άνθρωπος μπορεί να έχει ένα πράγμα μπροστά στα μάτια του, αλλά η προσοχή του να είναι αποσπασμένη σε κάτι που έχει μέσα στην ψυχή του, δηλαδή σε μια πληροφορία (που μπορεί να είναι μια εκτίμηση για κάτι που αναμένει να συμβεί ή για κάτι που συνέβη ή για κάτι που θυμήθηκε κλπ).

Εν κατακλείδι, το συναίσθημα στον άνθρωπο δεν παράγεται και δεν επηρεάζεται μόνο από τις πληροφορίες των αισθήσεων (χρώματα, εικόνες, οσμές, άγγιγμα κλπ), αλλά και από τις πληροφορίες που πηγαίνουν κι έρχονται μέσα στην ψυχή του (και τότε την ψυχή του συνήθως τη μετονομάζουμε σε μυαλό ή πνεύμα). Αν δεν είσαι άνθρωπος με την ικανότητα επεξεργασίας πληροφοριών (δηλαδή σκέψης), τότε δεν θα παραχθούν και τα αντίστοιχα συναισθήματα, τα οποία σχετίζονται με το πώς εκτιμούνται οι πληροφορίες: Εκτιμούνται χρήσιμες για την επιβίωση και την πραγματοποίηση των επιθυμιών; Μας ευχαριστούν και τις αξιοποιούμε. Οι πληροφορίες εκτιμούνται άχρηστες; Τις ξεχνάμε ή μένουν εκτός προσοχής. Εκτιμούμε ότι απειλείται η επιβίωσή μας και ότι δεν θα πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες; Τότε δυσανεστούμαστε. Η ευχάριστη και η δυσάρεστη αντίδραση φυσικά έχουν τις αποκλίσεις τους. Η ζωή δεν είναι τίποτε άλλο από διαχείριση πληροφοριών και δράση ή αντίδραση με αυτές τις πληροφορίες για την επιβίωση και τον αυτο-έλεγχό της. Οι διαφορετικές συναισθηματικές διακυμάνσεις που θα προκληθούν στο βιολογικό αποδέκτη έχουν μια στενή σχέση με τη νόηση και με την ψυχή όπως αυτή έχει διαμορφωθεί συνολικά από τις πληροφορίες της ζωής και την επεξεργασία τους. Και επειδή κάθε άνθρωπος έχει (στο πέρασμα του χρόνου) διαμορφωμένη ψυχή με διαφορετικές πληροφορίες και εκτιμήσεις (διαφορετικές προσλήψεις πληροφοριών, με διαφορετική προσοχή και σκέψη), επομένως είναι λογικό οι εξωτερικοί ερεθισμοί να μην αποκωδικοποιούν το ίδιο από όλους, ακόμα και όταν είναι οι ίδιοι. Η ψυχοσύνθεση έχει διαμορφωθεί με τη συμμετοχή των πνευματικών λειτουργιών (της σκέψης, της μνήμης, της ανάμνησης, της φαντασίας, της στόχευσης και πλείστων άλλων διεργασιών). Ο "παρατηρητής" δεν είναι ένα άδειο δοχείο, ούτε έχει το ίδιο περιεχόμενο με τους άλλους παρατηρητές και το περιεχόμενο είναι ευμετάβλητο.

Σε τελική ανάλυση, όλα τα ψυχικά χαρακτηριστικά είναι διεργασίες της

νόησης, δηλαδή είναι πληροφορίες και εκτιμήσεις που συνοδεύονται από ορισμένες αντιδράσεις, τις οποίες ονομάζουμε «συναισθήματα» και αυτά παρακινούν σε συμπεριφορές με κάποιες επιλογές. Οι επιλογές μπορεί να είναι πολλές και εμείς τελικά μετά από σκέψη (όχι οπωσδήποτε σωστή) θα δώσουμε την εντολή για τη συγκεκριμένη επιλογή. Και μάλιστα πολλές φορές συμβαίνει ο εγκέφαλος να διαμαρτύρεται και να μην τον ευχαριστεί η επιλογή μας, αλλά εμείς έχουμε λάβει μια δυσάρεστη απόφαση. Η επιλογή με τη συμμετοχή της δικής μας σκέψης είναι αυτό που ονομάζουμε "ελεύθερη" βούληση. Αν προηγούνται κάποιες βιολογικές διεργασίες μέχρι τη λήψη μιας απόφασης, αν προηγούνται συλλογισμοί και αν κάποιες αναμνήσεις επηρεάζουν την επιλογή, τελικά το αποτέλεσμα δεν είναι σταθερά προσδιορισμένο. Τι νόημα θα είχε μια ελεύθερη βούληση αν αποφασίζαμε στην τύχη; Τι νόημα θα είχε αν η επιλογή μας ήταν σαν αποτέλεσμα ενός λογισμικού που τρελάθηκε; Η διαφορά στην ανθρώπινη ζωή είναι ότι η επιλογή μας δεν προσδιορίζεται αποκλειστικά από εξωτερικές δράσεις και καθαρά αιτιοκρατικά και μόνο περιστασιακά, αλλά μεσολαβεί η δική μας συνείδηση και σκέψη. Η επιλογή είναι καθοδηγούμενη. Επίσης, καθαρή ελευθερία με την έννοια της πλήρους απουσίας εμποδίου είναι για ένα εξωπραγματικό κόσμο, για τα όνειρά μας. Τέτοια ελευθερία δεν υπάρχει ούτε στην απλή κίνηση κάποιου σώματος μέσα στη φύση. Όσοι έχουν αντιληφθεί ότι ο άνθρωπος έχει αδυναμίες (βιολογικές, ψυχολογικές, πνευματικές) και ότι πολλά δεν εξαρτώνται από τη δική μας σκέψη και θέληση, αυτοί συμπληρώνουν την "ελευθερία της βούλησης" (ή τη διορθώνουν χωρίς να το έχουν σκεφτεί) με θεωρίες για την "αγάπη", την "κατανόηση" και τη "συγχώρεση".

Ένας παγκόσμιος φυσικός νόμος αποκαλύπτεται ως ηθικό ζήτημα για την ανθρώπινη ζωή: Όταν ένα έμβιο σώμα σχηματίζεται και αποθηκεύει πληροφορίες, τότε αντιδρά σε αυτές και συμπεριφέρεται, επιλέγοντας το περιβάλλον που προσφέρει πληροφορίες ασφάλειας για την ύπαρξή του. Όταν το σώμα μπορεί να σκεφτεί με τις πληροφορίες (ως άνθρωπος), τότε αντιδρά με αναμνήσεις και σκέψεις και έτσι προσπαθεί να ρυθμίσει τη ζωή του. Ο άνθρωπος δεν είναι όπως τα άψυχα σώματα, που καθορίζεται αποκλειστικά από εξωτερικές επιδράσεις, ούτε είναι όπως τα άλλα ζώα, των οποίων η προσοχή περιορίζεται στις αισθήσεις. Ο άνθρωπος έχει περιορισμούς και αδυναμίες (φυσικούς, βιολογικούς, ψυχολογικούς και διανοητικούς) όμως αναγνωρίζουμε ότι αυτός ο ίδιος με τη σκέψη, με τη φαντασία, με την ανοησία, με την επιθυμία - και προσθέστε οτιδήποτε άλλο θέλετε - γίνεται

πνευματική αιτία για να δράσει και για να αντιδράσει. Σε κάποιο βαθμό είναι ρυθμιστής της συμπεριφοράς του και για πολλές συνέπειες στη ζωή του. Αλλά οι πληροφορίες και οι σκέψεις δεν τελειώνουν, οι σκοποί είναι πολλοί, η γνώση των πραγμάτων δεν είναι ποτέ πλήρης. Πολλές πληροφορίες δεν εκτιμώνται σωστά, πολλές σκέψεις έχουν λάθη, ειδικά οι προβλέψεις και οι υποθέσεις και οι συλλογισμοί έχουν χάσματα. Αυτή η διανοητική / γνωστική ανεπάρκεια δημιουργεί λάθη και φαντασία για τα πράγματα και για τον εαυτό μας μέσα στον κόσμο και έτσι κινητοποιούμαστε: παραπλανημένοι, προκατειλημμένοι, απερίσκεπτοι και εγωκεντρικοί. Έχουμε πολλές πλάνες όπως όταν νομίζουμε ότι τα πράγματα έχουν μια σχέση ενώ δεν την έχουν και αντίστροφα όταν έχουν τη σχέση και το αγνοούμε. Η φαντασία μας είναι περισσότερη από τη γνώση μας. Αν υπάρχει το "σωστό" και το "λάθος" μέσα στις σκέψεις μας, τότε από αυτές τις σκέψεις ξεκινάει το δίκαιο και το άδικο, η λογική και η παράλογη συμπεριφορά, η επίγνωση της πραγματικότητας και η παραπλάνηση, η ειλικρίνεια και το ψέμα. Τα ψέματα, οι φαντασιώσεις, τα λάθη και η μεροληπτική λογική μας βγάζουν από την πραγματικότητα και παράγουν αδικία. Το ζήτημα για το πώς ξεκινάει η γνώση και πώς ο άνθρωπος ρυθμίζει με σκέψεις και με πληροφορίες τη ζωή του συνδέεται αξεχώριστα με μια παγκόσμια ηθική. Η πνευματική καλλιέργεια, ο καθαρισμός από τις απατηλές απόψεις, η αμερόληπτη σκέψη, η σωστή εκτίμηση των πληροφοριών και ένας ερευνητικός τρόπος ζωής που εξυπηρετεί την αυτογνωσία είναι απαραίτητα και αξεχώριστα από μια παγκόσμια ηθική. Μια τέτοια παγκόσμια ηθική για μια πνευματικά προσανατολισμένη ζωή δεν περιορίζεται σε μερικές στιγμές καλής συμπεριφοράς και είναι αξιόπιστη ως επιστήμη, είτε ο Θεός υπάρχει είτε όχι.

38.10. Φαινόμενα τα οποία απορρίπτονται ...

- Υπάρχουν ψυχές χωρίς την ύλη;
- Μετά το θάνατο εξακολουθούμε να έχουμε εμπειρίες, συναισθήματα και συναίσθηση της ύπαρξής μας;
- Υπάρχουν φαντάσματα έξω από το μυαλό μας;
- Υπάρχουν άγγελοι, κακά πνεύματα και ο Διάβολος σαν άυλες (ασώματες) μορφές ζωής;
- Μας συνοδεύουν πνεύματα και ασώματες οντότητες σαν προστάτες

που μας βλέπουν και μας ακούνε;

- Είναι δυνατές προβλέψεις για την προσωπική τύχη και την καθημερινή ζωή μέσα από παρατηρήσεις για τις θέσεις των αστερισμών και των πλανητών; Μπορούν να γίνουν επιτυχείς προβλέψεις με τα τραπουλόχαρτα, από σημάδια στα χέρια μας και από τα υπολείμματα ενός ροφήματος;

- Οι θέσεις των αντικειμένων μέσα στην οικία προκαθορίζουν τι θα συμβεί στη ζωή μας και την επιτυχία ή την αποτυχία στις επιδιώξεις μας;

- Ορισμένες ημερομηνίες και συμπτώσεις μας φέρνουν κακοτυχία;

- Υπάρχουν υλικά με μαγικές ιδιότητες (πνευματική επίδραση) ή ξεχωριστές τοποθεσίες που συγκεντρώνουν κάποιου είδους πνευματική ενέργεια;

- Υπάρχουν περιοχές της Γης που διακόπτουν τη ροή του χρόνου και προκαλούν εξαφανίσεις πραγμάτων από τον πλανήτη μας;

- Είναι δυνατή εξ αποστάσεως η κίνηση ενός σώματος μόνο με τη σκέψη (τηλεκίνηση) χωρίς φυσικές δυνάμεις;

- Τα όνειρα είναι κωδικοποιημένα μηνύματα για προβλέψεις;

- Μπορεί να προκληθεί κάποιο φυσικό φαινόμενο ή να αποτραπεί ένα αποτέλεσμα με τη Μαύρη ή τη Λευκή Μαγεία;

- Το μάτιασμα υφίσταται και έχει ένα τέτοιο αποτέλεσμα στην ψυχολογία ενός αποδέκτη;

- Μπορούμε να προκαλέσουμε φυσικά φαινόμενα ή να θεραπεύσουμε έναν άρρωστο μόνο με το άγγιγμα ενός χεριού ή με το ψέλλισμα κάποιων λέξεων;

Δυστυχώς όχι! Όσοι απαντούν καταφατικά σε όλες τις παραπάνω ερωτήσεις αγνοούν ότι όλα τα επιμέρους πράγματα έχουν μια κοινή ουσία (ως φορέα για την ύπαρξή τους) και την αναγκαία σχέση της ύλης με τη δράση και το χρόνο για κάθε δράση. Αποδέχονται τη δυνατότητα να υπάρχει κάτι και να δρα χωρίς υλική διασύνδεση και χωρίς να προηγηθούν ποσοτικές εξελίξεις στο χρόνο και στο χώρο. Συχνά τα φανταστικά φαινόμενα μπορούν να συμβούν χωρίς να επηρεάζουν το υλικό περιβάλλον τους μέσα στο οποίο υποτίθεται ότι εκείνα τα φαινόμενα συμβαίνουν. Αυτά τα φαινόμενα επίσης συμβαίνουν με παραβίαση των φυσικών ορίων και των νόμων, ενώ τα πράγματα θα είχαν καταστραφεί εάν σταματούσαν να ρυθμίζονται από τους νόμους τους. Μερικοί με τη φαντασία τους αποδέχονται ασώματες ουσίες ή

πνευματικές δυνάμεις ανεξάρτητες από την ύλη, χωρίς να έχουν κάποια δομή ή διαδικασία και από μια τέτοια απλή και ανεξάρτητη ουσία φαντάζονται ότι είναι το ανθρώπινο πνεύμα.

Αυτή η λανθασμένη αποδοχή τους ενισχύεται με τη διαπίστωση μερικών φαινομένων επίδρασης, χωρίς την παρουσία της ύλης τέτοιας όπως είναι με τη συνηθισμένη μορφή της (την υγρή, στερεά, αέρια ή πλάσμα), όπως για παράδειγμα, μπορεί να συμβεί με την ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία. Ενώ και αυτά τα άπιαστα φαινόμενα συνδέονται αξεχώριστα με την παρουσία της αισθητής ύλης, με τους φυσικούς περιορισμούς της. Η ενέργεια δεν λαμβάνει πιο σύνθετη μορφή και δράση χωρίς την ύλη και χωρίς τους φυσικούς νόμους, και πρώτα από όλα χωρίς το χρόνο και το μήκος. Η ενέργεια μεταφέρεται σε ορισμένη ποσότητα με νόμους της κίνησης και κάθε δύναμη έχει μια φυσική διαδικασία, πάντα έτσι ώστε η φύση να έχει τους νόμους της και την ισορροπία της και ο κόσμος μας να είναι πραγματικός και όχι υπερρεαλιστικός σαν ένα όνειρο.

Στη φανταστική άποψη των πραγμάτων είναι καθοριστικός ο ρόλος της απερισκεπτης χρήσης του λεξιλογίου με το οποίο εκφραζόμαστε και μια αδυναμία για ορθολογική σκέψη. Έτσι οι σκέψεις διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα και εξάγονται συμπεράσματα για σχέσεις των πραγμάτων που δεν παρατηρούνται από τους άλλους ή αυτές έχουν διένεξη με τις προϋποθέσεις για την ύπαρξή τους. Οι λέξεις δεν έχουν ένα σαφές νόημα ή νοούνται με απόκλιση από το συνηθισμένο νόημά τους και συνήθως αλληγορικά. Με μία απλή ανάλυση των λέξεων μπορεί να φανεί εύκολα ένα κενό γνώσης, μία λανθασμένη σχέση, μία λανθασμένη διαφοροποίηση μερικών πραγμάτων ή αντιθέτως μία λανθασμένη ισοδυναμία διαφορετικών πραγμάτων. Έτσι ένα λάθος ή μια παράλειψη εμφανίζεται, που επιτρέπει την εξαγωγή των λανθασμένων συμπερασμάτων.

Πιο συγκεκριμένα.

Οι άυλες οντότητες (με οποιαδήποτε ονομασία) προικίζονται με ιδιότητες των υλικών πραγμάτων και η συμπεριφορά τους περιγράφεται όπως αυτή που παρατηρούμε στα γνωστά υλικά πράγματα. Κινούνται στον τρισδιάστατο χώρο, χωρίς να γίνεται λόγος για το μηχανισμό της κίνησης και της διεύθυνσής τους, επικοινωνούν μαζί μας στη γλώσσα που ξέρουμε και χωρίς παρεξηγήσεις... Αυτές οι πνευματικές οντότητες βλέπουν όπως εμείς οι άνθρωποι και τα ίδια πράγματα, έχουν συναισθήματα (π.χ. οργή ή συμπά-

θεια) και τα κοινοποιούν, έχουν ανάγκη να επικοινωνήσουν ή να παίξουν ένα ρόλο, άλλοτε σοβαρό και άλλες φορές γελοίο, καταλαβαίνουν τη δική μας σκέψη και τη ξεχωρίζουν μεταξύ πολλών άλλων σκέψεων, μεσολαβούν στις υλικές εξελίξεις για να τις αποτρέψουν ή για να τις επισπεύσουν και λοιπά. Ο μάρτυρας ή ο αφηγητής δεν μπορεί να μας πει τίποτα για τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι πνευματικές οντότητες μεταδίδουν τις σκέψεις τους σε εμάς και πώς σβήνονται όλα τα σημάδια της δράσης τους.

Συχνά αυτή η φανταστική και διαστρεβλωμένη περιγραφή των πραγμάτων είναι επιθυμητή και σε μερικές περιπτώσεις με σκοπό την εξαπάτηση και την ανάδειξη των προσωπικών μας δυνατοτήτων. Η φαντασία προδίδεται εφόσον η περιγραφή των φανταστικών γεγονότων είναι ελλιπής, αντιφατική και χοντροκομμένη και οι άυλες οντότητες συμπεριφέρονται εύκολα με την απουσία κάθε περιορισμού των σωμάτων ενώ συγχρόνως αυτές έχουν τη συμπεριφορά των υλικών σωμάτων. Μπορούν να διέρχονται ανεμπόδιστα μέσα από τα υλικά πράγματα, να βλέπουν ανεξάρτητα από την απόσταση και τα εμπόδια, να εξουδετερώνουν τη βαρυτική έλξη και να αιωρούνται, χωρίς τις γνωστές διαδικασίες ώθησης και λειτουργίας, αυτές συντηρούνται χωρίς τροφή και χωρίς τις γνωστές βιολογικές δραστηριότητες, μπορούν να έχουν κάθε μορφή και σχήμα ή έτσι εμφανίζονται μπροστά στα μάτια μας.

Φυσικό και αναμενόμενο είναι, από τέτοιες αντιφάσεις και τις αυθαίρετες ιδιότητές τους να προκύπτουν άπειρα ερωτήματα, στα οποία δεν μπορούμε να απαντήσουμε αφού δεν έχουμε παρατηρήσεις για αυτές τις δράσεις και τα αποτελέσματά τους. Καθένας μπορεί να σκεφτεί όπως επιθυμεί σαν λογοτέχνης, χωρίς δυνατότητα να ελεγχθούν αυτές οι σκέψεις για την ορθότητά τους και φυσικά χωρίς εμείς να αποκτούμε περισσότερη γνώση, η οποία θα εφαρμοζόταν για νέες τεχνολογίες. Οι άυλες και πνευματικές οντότητες αλλάζουν στο χρόνο; Γερνούν και πεθαίνουν; Κουράζονται και ασθενούν; Αντλούν ή παράγουν ενέργεια για να κινηθούν και για να συντηρηθούν; Βρίσκονται ξεχωριστές κάπου μέσα στο χώρο ή δεν χωρίζονται μεταξύ τους από απόσταση; Η ύπαρξή τους εξαρτάται από το περιβάλλον τους ή αυτές δεν έχουν περιβάλλον; Έχουν κάποια δομή και αποτελούνται από οργανωμένα και ρυθμισμένα μέρη και αν όχι τότε πώς προκύπτουν οι διαφορές τους; Αντιδρούν στις επιδράσεις του περιβάλλοντος και μέχρι που είναι το περιβάλλον που αυτές αντιλαμβάνονται; Υπάρχουν εμπόδια που δυσκολεύουν τη κίνησή τους ή την ορατότητά τους; Πώς και από που λαμβάνουν τις επιδράσεις του υλικού κόσμου και πώς τις ξεχωρίζουν μεταξύ

του πλήθους των επιδράσεων; Σκέφτονται και η σκέψη τους προκαλεί συναισθήματα και εξωτερικές κινήσεις; Έχουν "εσωτερικό κόσμο" ή αυτά τα ίδια είναι ανεξάρτητα ψυχικά φαινόμενα (αυτοδύναμα) χωρίς υλικό "περίβλημα"; Επικοινωνούν μεταξύ τους και δημιουργούν προσωπικές σχέσεις; Η συμπεριφορά τους ρυθμίζεται με γνώση ή με ένστικτα; Κάνουν λάθη ή πάντα γνωρίζουν και πράττουν σωστά; Η λίστα των ερωτημάτων δεν έχει τέλος, αφού χρειάζεται να φτιάξουμε έναν νέο κόσμο για αυτά τα φανταστικά γεγονότα, για να μπορούν να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα.

Όσοι ισχυρίζονται ή πιστεύουν ότι υπάρχουν τέτοιες πνευματικές οντότητες, όπως η ψυχή, τα πνεύματα, τα φαντάσματα, οι άγγελοι, οι δαίμονες και όπως αλλιώς αυτές αποκαλούνται (κατά παρόμοιο τρόπο, που ο καθένας ονομάζει ή φαντάζεται ένα θεό), έθεσαν ποτέ αυτά τα ερωτήματα; Σκέφτηκαν ποτέ τα αδιέξοδα, τις αντιφάσεις, τα κίνητρα και τελικά αν ο παράξενος φανταστικός κόσμος είναι καλύτερος από το δικό μας συνηθισμένο κόσμο; Εάν επικαλεστούμε τη δική μας αδυναμία να απαντήσουμε στις απορίες που δημιουργούνται ή να καταλάβουμε αυτά τα υπερβολικά φαινόμενα (τα οποία φανταστήκαμε), τότε αυτή η στάση μας απηχεί την προκατάληψη, τη δειλία και την έλλειψη επιθυμίας για την έρευνα. Οποιοσδήποτε μπορεί να πει οτιδήποτε και να πλάσει εντυπωσιακές ιστορίες. Όμως, μην έχει την απαίτηση να σπαταλήσουμε εμείς το χρόνο μας για να του αποδείξουμε το λάθος ή το ψέμα (που αυτός δεν έχει λογική σκέψη ή δεν σέβεται τους κανόνες λογικής). Δεν είναι αρκετό κάποιος να περιγράφει ή να εξηγεί ένα φαινόμενο, αλλά χρειάζεται να απαντάει και στις απορίες που προκαλεί ο ισχυρισμός του και να μας δίνει τις πληροφορίες που βοηθούν την έρευνα και δεν την παραπλανούν. Έπειτα, υπό αυτή την προϋπόθεση θα συζητήσουμε την περίπτωση πιο σοβαρά και με περισσότερες προσδοκίες.

"Ανεξήγητο": Όταν ισχυριζόμαστε πως υπάρχουν πράγματα ή συμβαίνουν γεγονότα, τα οποία εμείς σκεφτήκαμε, φανταστήκαμε, διαστρεβλώσαμε ή ακούσαμε να μας λένε, ενώ στην πραγματικότητα τέτοια φαινόμενα δεν υπάρχουν, τότε είναι φυσικό τέτοια φανταστικά φαινόμενα να μην μπορούν να εξηγηθούν και να χαρακτηρίζονται "ανεξήγητα" και "υπερφυσικά". Πώς να εξηγηθεί κάτι που δεν έγινε ποτέ και πώς να περιγραφεί κάτι το οποίο δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε; Πώς, λ.χ. να εξηγηθεί ότι το πράσινο άλογο έχει φτερά και πετάει, αφού τέτοιο άλογο δεν υπάρχει; Πώς να εξηγηθεί, ότι κάποιος με το βλέμμα του μετατοπίζει τις πέτρες, αφού αυτό δεν το είδαμε ποτέ να γίνεται και αν δεν διερευνηθεί ο τρόπος; Πώς να εξηγηθεί και να αποδειχτεί ένας θεός, ο οποίος έχει φτιαχτεί με τη φαντασία

και δεν βρίσκεται πουθενά στον κόσμο; Πώς να μιλήσουμε με βεβαιότητα και να δώσουμε οριστική απάντηση για κάτι που γνωρίζουμε εξ αρχής ότι δεν υπάρχει πηγή πληροφόρησης ή δυνατότητα επιβεβαίωσης; Ο καθένας, λοιπόν, μπορεί να πει οτιδήποτε όπως πιστεύει και όπως επιθυμεί. Όταν, όμως, η επιβεβαίωση είναι αδύνατη, τότε ξοδεύεται ο πολύτιμος χρόνος και η σκέψη μας για ανύπαρκτα πράγματα, όταν μάλιστα έχουμε τεράστια άγνοια για πολλά πράγματα που βρίσκονται σίγουρα γύρω μας. Δεν είναι καθόλου έξυπνο. Ωστόσο, τα φανταστικά πράγματα και οι κόσμοι αποτελούν ένα θέμα που προκαλεί μαζικά το ενδιαφέρον και την περιέργεια από τα περιοδικά έντυπα και από τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Στην καλύτερη περίπτωση, διευρύνουν το πεδίο της σκέψης, ενισχύουν τη δημιουργική σκέψη, ενθαρρύνουν την αμφισβήτηση και δίνουν κάποιες απόψεις για τη φιλοσοφική διερεύνηση. Οι φανταστικοί κόσμοι και οι ερμηνείες με φαντασία και παραλογισμούς δεν λείπουν από τη σύγχρονη έρευνα. Πολλοί νεότεροι ερευνητές χρησιμοποιούν έννοιες που αποκρύπτουν την πραγματικότητα ή κάνουν γενικεύσεις κάποιων παρατηρήσεων που αληθεύουν σε μια περιοχή του κόσμου ή σε σπάνια φυσικά φαινόμενα. Λ.χ. περιγράφουν τον κόσμο ως μια θάλασσα ενέργειας ή ως παγκόσμιο θόρυβο αποφεύγοντας να εξηγήσουν ότι εφαρμόζονται νόμοι και ότι η ενέργεια δεν είναι μοιρασμένη μόνο ως ποσότητα και ομοιόμορφα. Δεν μπορούμε να θεωρήσουμε τη φύση ως θόρυβο και να αγνοήσουμε ότι στη φύση υπάρχει μια τάξη. Ακόμα πιο εύκολα διαψεύδονται όσοι λένε ότι η τάξη εισάγεται από τον εγκέφαλο ενός ανθρώπου, μια άποψη που δεν είναι σύγχρονη και έχει διατυπωθεί στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Φιλοσοφίας. Η τάξη της φύσης χρειάζεται μια εξήγηση και όχι παιδαριώδεις εξηγήσεις ή φυγή από το πρόβλημα. Επίσης, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την αιτιότητα όταν έχουμε εξηγήσει ένα πλήθος φαινομένων του μακροσκοπικού κόσμου και με αιτιότητα δημιουργούμε την πιο πολύπλοκη τεχνολογία. Αν η αιτιότητα λείπει από μια περιοχή του κόσμου ή από τα θεμελιώδη σωματίδια, αυτό δεν ακολουθεί το συμπέρασμα ότι η αιτιότητα συνολικά δεν ισχύει. Κάποιοι ερευνητές εμπλέκουν τη συνείδηση και την πνευματικότητα στις φυσικές διαδικασίες, αλλά την εντοπίζουν μόνο στον άνθρωπο. Αν πράγματι στις φυσικές διαδικασίες εμπλέκεται η συνείδηση και η πνευματικότητα από αυτό δεν ακολουθεί το συμπέρασμα ότι αυτή είναι μόνο η ανθρώπινη ή ότι η φύση δεν έχει δική της πνευματικότητα.

Γενικά, από τη στιγμή που η συμπεριφορά ενός ζώου σταματά να ρυθμίζεται και να καθορίζεται αποκλειστικά από την πληροφόρηση των αισθητή-

ριων οργάνων του, αναπόφευκτα το μυαλό δημιουργεί σκέψεις που διαστρεβλώνουν την αντίληψη για την περιβάλλουσα πραγματικότητα, όπως παρουσιαζόταν από τις αισθήσεις πιο άμεσα. Σχεδόν όλες οι δραστηριότητες ενός ανθρώπου και η διάθεσή του δημιουργούνται και επηρεάζονται μόλις από τις πληροφορίες της μνήμης του και από τις σκέψεις του σχετικά με αυτές τις πληροφορίες. Και όχι μόνο αυτό, αλλά μέχρι το σημείο, αυτός να συμπεριφέρεται και να ενεργεί πιο επηρεασμένος από τη διάθεσή του και τις σκέψεις του παρά από ό, τι αντιλαμβάνεται πραγματικά έξω. Η σκέψη αναπόφευκτα εισάγει το σφάλμα, τη φαντασία, τη μεροληψία, τη βιαστική βεβαιότητα, την ασυνέπεια, τον παραλογισμό, μέχρι του σημείου τα πραγματικά δεδομένα των αισθητηρίων οργάνων να μην εκτιμούνται και να μην μπορούμε να διακρίνουμε τι πραγματικά προέρχεται από τη δική μας εμπειρία. Έτσι, με σκέψεις χωρίς κανόνες και με τη φαντασία διαμορφώνονται και διατηρούνται πολλές απόψεις, που δεν επαληθεύονται στην εμπειρία ή δεν προέρχονται από την προσωπική μας εμπειρία. Αντίθετα, πολλές απόψεις και εικόνες σχηματίζονται στο μυαλό, οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με την εμπειρία ακόμη και της δικής μας, κάποιες σκέψεις που δεν μπορούν να αποδειχθούν αλλά τις πιστεύουμε, επιπόλαιες απόψεις που τις δεχτήκαμε χωρίς σκέψη και επιπλέον κάποιες απόψεις που ενισχύονται από την εμπειρία μας, ενώ είναι πλάνες, όπως είναι οι αυταπάτες των αισθήσεων. Τα ψέματα και τα λάθη εγείρουν ερωτήσεις και οι απαντήσεις σε αυτά επιβεβαιώνουν τα ψέματα και τις πλάνες.

39.0. Εύκολη γενίκευση με φιλοσοφική σκέψη

Όσοι έχουν μελετήσει φιλοσοφία και απευθείας μερικά παλαιότερα φιλοσοφικά έργα έχουν προσέξει, ότι πολλές παλαιότερες σκέψεις για να ερμηνευθεί ο κόσμος έχουν απίθανες ομοιότητες με σύγχρονες σκέψεις που εκφράζονται με νέο λεξιλόγιο και με περισσότερη γνώση. Αυτό το είχα προσέξει από νωρίς στη δική μου φιλοσοφική προσπάθεια και γρήγορα διαπίστωσα ότι λίγες λέξεις με συνοπτικό νόημα μπορούν να δώσουν σημαντικές πληροφορίες για ολόκληρο τον κόσμο. Με αυτή την ενθαρρυντική άποψη έγραφα και σκεφτόμουν ασταμάτητα για τον κόσμο περισσότερο από 10 χρόνια μέχρι την έκδοση του πρώτου φιλοσοφικού βιβλίου "Η Θεολογία της Επιστήμης".¹ Είχα εκτιμήσει ότι ο κόσμος έχει κοινά χαρακτηριστικά και

1 ©2000, ISBN 960-385-019-5, σελίδες 448

πολλές ομοιότητες παντού μέσα στο χώρο και στην πορεία του χρόνου. Αυτή είναι η σύντομη εξήγηση, πώς κάποιος μπορεί με λίγες λέξεις και χωρίς εξειδίκευση να μιλήσει για το Σύμπαν και για την ουσία των πραγμάτων, όπως οι αρχαίοι φιλόσοφοι. Λ.χ. αν τα πράγματα εδώ δίπλα μας κάπως αλληλεπιδρούν, η αλληλεπίδραση είναι φαινόμενο που δεν συμβαίνει μόνο εδώ τοπικά. Αν εδώ δίπλα μας τα πράγματα αλλάζουν, αυτό μπορούμε να το πούμε για ολόκληρο τον κόσμο, και όχι μόνο για τα πράγματα που παρατηρούμε εδώ δίπλα μας. Αν εδώ δίπλα μας τα σώματα διαιρούνται σε μερικά στοιχειώδη μέρη (σωμάτια), αυτό μπορούμε να το πούμε για όλα τα πράγματα. Με λίγα λόγια, με εύκολη γενίκευση σκεφτόμαστε σωστά για ένα μεγάλο αριθμό πραγμάτων που δεν είναι δίπλα μας στο χώρο και στο χρόνο που εμείς ζούμε και για περισσότερα πράγματα απ' όσα παρατηρούμε. Η βαρυτική δύναμη όπως παρατηρήθηκε από το Νεύτωνα είναι ένα ακόμα λαμπρό παράδειγμα για το πόσο χρόνο κερδίζουμε και πόσα πολλά γνωρίζουμε με την εύκολη γενίκευση.

Ο γνωστός φιλόσοφος Καντ, αντί να συμπεράνει το προφανές, ότι τα πράγματα έχουν ομοιότητες, κοινά χαρακτηριστικά και υπάρχουν με κοινούς νόμους κλπ, παραδόξως αναζήτησε την εξήγηση για τις ομοιότητες αποκλειστικά στην ανθρώπινη αντίληψη. Για να εξηγήσει πώς τα πράγματα έχουν ομοιότητες και πάντοτε ορισμένα κοινά στοιχεία, ο Καντ σκέφτηκε παραδόξως. Σκέφτηκε ότι τα πράγματα έχουν κοινά στοιχεία επειδή εισάγονται από τις βιολογικές και πνευματικές διεργασίες του ανθρώπου. Λ.χ. ο χώρος είναι μια γενική μορφή που σχηματίζεται από τις αισθήσεις και όχι ένα κοινό χαρακτηριστικό έξω στα πράγματα. Συνεπώς, κάθε πράγμα το αντιλαμβανόμαστε μέσα στο χώρο, αφού έτσι λειτουργούν οι αισθήσεις μας και κάθε αναπαράσταση των πραγμάτων είναι δυνατή με την εισαγωγή του "χώρου" από τις αισθήσεις. Όταν μελέτησα προσεκτικά τα βασικά έργα του Καντ στις αρχές της δεκαετίας του '90, γρήγορα πρόσεξα αυτή την παράδοξη εξήγησή του (και φυσικά έγγραφα ασταμάτητα για τις δικές μου απόψεις). Παρά την ανωριμότητά μου εκτίμησα τότε, ότι είναι λογικό και πιο απλό να δεχτούμε ότι τα πράγματα αυτά καθ' εαυτά έχουν κοινά στοιχεία που συνοψίζονται με λίγες λέξεις, όπως είναι ο χώρος, ο χρόνος, η ύλη, η δύναμη, η αλληλεπίδραση, η κίνηση, η σταθερότητα και άλλα. Διότι με την εξήγηση του Καντ, πέφτουμε σε άλλες απορίες που δεν μπορούν να απαντηθούν ορθολογικά και το ζήτημα περιπλέκεται: Τι είναι ο παρατηρητής και πώς ακριβώς εισάγονται οι μορφές του χώρου και του χρόνου; Πώς έτσι συμβαίνει σε πολλούς άλλους ανθρώπους; Οι άλλοι παρατηρητές αντιλαμβάνονται μια

εντελώς διαφορετική πραγματικότητα (χωρίς καμία ομοιότητα); Πώς τα πράγματα αυτά καθεαυτά επιδρούν στο ανθρώπινο σώμα ενώ ο παρατηρητής είναι κάτι τελείως άσχετο από τα σώματα και τα πράγματα αυτά καθεαυτά; Επομένως, ήταν πιο πειστικό, ότι τα πράγματα είναι έτσι όπως είναι με τη μεταβολή τους, με τις σχέσεις τους και με την αλληλεξάρτησή τους. Στις αρχές του 20ού αιώνα, με τα πιο σύγχρονα όργανα της τεχνολογίας, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι τα πράγματα έχουν ομοιότητες και κοινούς νόμους παρότι τα όρια του παρατηρήσιμου κόσμου έχουν διευρυνθεί. Έτσι οι σύγχρονοι ερευνητές ενθαρρύνθηκαν και άρχισαν να σκέφτονται με την εύκολη γενίκευση, όπως μέχρι τότε συνήθιζαν οι φιλόσοφοι.

Με αυτό το θάρρος των φιλοσόφων που γενικεύουν εύκολα, έψαχνα πώς θα εξηγήσουμε την αρχή του κόσμου (και τόσο μεγάλου όπως μαθαίναμε, άπειρου όπως πίστευα τότε) και τι μπορεί να είναι η ουσία των σωμάτων και των σωματιδίων και αν αυτά έχουν ουσία. Τότε σκέφτηκα να ξεκινήσω με μια αισιόδοξη και τολμηρή άποψη. Δεν δίσταζα ποτέ να σκεφτώ το πιο απίθανο, διότι για μένα ήδη όσα έβλεπα γύρω μου ήταν ασυνήθιστα και απίθανα για να υπάρχουν. Απορούσα που ζούμε... Έψαχνα τα κοινά στοιχεία του κόσμου με τα οποία θα μπορούσαμε να σκεφτούμε για ολόκληρο τον κόσμο, χωρίς να παρατηρούμε το κάθε ένα πράγμα ξεχωριστά. Για μένα η κίνηση και η ύλη δεν ήταν τα πιο βέβαια και κατανοητά χαρακτηριστικά του κόσμου και αυτά επίσης χρειάζονταν μια εξήγηση. Ποια χαρακτηριστικά νομίζετε ότι βρήκα σαν βάση για όλες τις εξηγήσεις; Πήρα τις κοινές έννοιες του "συνόλου" και του "μέρους". Ήρθε η στιγμή που όρισα γενικά τον κόσμο "ως το πλήρες σύνολο όλων των πραγμάτων". Ενώ κάθε αντιληπτό πράγμα ορίστηκε "ως μέρος ενός κοινού Συνόλου". Προσπάθησα λοιπόν να προχωρήσω στην εξήγηση των πραγμάτων με αρχή αυτή τη σκέψη. Με τη διατύπωση των σκέψεων στα χαρτιά είχα επιλογές για λεπτές αποκλίσεις του νοήματος και προσπαθούσα να επιλέξω τη διατύπωση που φαινόταν πιο συνεπής. Αυτή η γραπτή προσπάθεια ήταν σημαντική για να κρατάω ακριβώς τις σκέψεις στη μνήμη μου και για να ακολουθούν οι σκέψεις ορθολογικά, χωρίς να εισάγονται μέσα στη σκέψη νέα πράγματα με την απαραίτητη χρήση κάποιας νέας λέξης. Πρόσεξα, ότι από τον ορισμό του "μέρους" ποτέ δεν θα έφτανα σε κάποιο πράγμα που θα είναι αυτοτελές, ανεξάρτητο και πρωταρχικό. Κάθε μέρος ήταν τέτοιο επειδή υπήρχαν άλλα μέρη. Κάθε μέρος είχε περιορισμούς και εξάρτηση από άλλα μέρη. Κάθε μέρος επιδρούσε σε άλλα μέρη και δεχόταν επιδράσεις από άλλα μέρη. Κάθε μέρος άλλαζε και ποτέ δεν ήταν πλήρες. Όσο και να σκεφτούμε και

όσο καλά να γνωρίσουμε ένα πράγμα, θα χρειαστεί επίσης να σκεφτούμε και για τα γειτονικά του πράγματα και δεν θα βρούμε το τέλος. Συνεπώς, για την ερμηνεία του κόσμου έπρεπε να ξεχάσουμε τα επιμέρους πράγματα. Μη χάσουμε το χρόνο μας, αφού τα μέρη του κόσμου είναι αναρίθμητα πολλά, με αναρίθμητους συνδυασμούς και αυτά που μπορούμε να αντιληφθούμε είναι εδώ τοπικά και κοντά μας, ενώ στον απέραντο διαστημικό χώρο δεν θα ταξιδέψουμε.

Τότε βρήκα εύκολο να σκεφτώ, ότι μόνο ένα πράγμα μπορεί να θεωρηθεί πρώτο και καθοριστικό για όλα τα πράγματα: το κοινό Σύνολο όλων των μερών. Μόνο αυτό ξεχώριζε μέσα στη σκέψη μου, αφού μόνο αυτό μπορούσε να μην είναι μέρος (όπως τότε σκεφτόμουν). Ήταν το κοινό Σύνολο για όλα τα μέρη και κάπως έπρεπε να ξεχωρίζει από τα μέρη του. Τότε παραδόξως αναρωτήθηκα το εξής: Αν το κοινό Σύνολο αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου, τότε αυτό θα είναι ένα πλήρες Σύνολο; Εκτίμησα τότε, ότι αν το κοινό Σύνολο αλλάζει, τότε πάλι βγαίνει το απογοητευτικό συμπέρασμα ότι το κοινό σύνολο δεν είναι το πλήρες Σύνολο. Αν αλλάζει, άρα είναι μέρος μέσα στο χρόνο... είχα σκεφτεί. Και ποιο ήταν αυτό στην αρχή; Και πόσο καθοριστικό είναι το σύνολο που προηγήθηκε; Και πόσο ικανοποιητική εξήγηση μπορεί να δώσει ένα κοινό Σύνολο που δεν είναι πλήρες; Θα έπρεπε πάλι να ψάξουμε πώς το κοινό Σύνολο είναι τέτοιο όπως είναι και από τι επηρεάζεται ή εξαρτάται... Επομένως, για να σταματήσουμε να ψάχνουμε τι υπήρχε πιο πριν και ποιο πράγμα μπορεί να δώσει πλήρη εξήγηση για όλο τον κόσμο, δεν έχουμε πολλές επιλογές. Για τη δική μου λύση, έπρεπε να σκεφτώ ότι το κοινό Σύνολο είναι πλήρες μόνο αν είναι σταθεροποιημένο και πάντοτε το ίδιο! Μόνο με μια τόσο βολική σκέψη βρήκα ένα αναμφισβήτητο πράγμα για το οποίο θα μπορούσα να πω: Ορίστε ένα πράγμα από το οποίο όλα τα άλλα εξαρτιόνται και εξηγούνται πλήρως. Ορίστε ένα πράγμα για το οποίο μπορούμε να σκεφτούμε ότι είναι αυτοτελές. Το πλήρες Σύνολο του κόσμου ως σταθεροποιημένο ήταν η πιο αισιόδοξη λύση. Και για να είναι το κοινό Σύνολο σταθεροποιημένο έπρεπε να είναι κάτι με όλους τους δυνατούς τρόπους! Ένα πλήρες Σύνολο με όλους τους δυνατούς τρόπους μπορούσε να ταυτιστεί με το Χρόνο ή να πούμε ότι ο Χρόνος είναι τελειωμένος για αυτό το πλήρες Σύνολο. Ένα κοινό Σύνολο με όλους τους δυνατούς τρόπους είναι σταθεροποιημένο και μπορεί να δώσει μια πλήρη εξήγηση για όλα τα μέρη του. Ενώ κανένα μέρος δεν μπορεί να δώσει μια πλήρη εξήγηση...

Όμως έτσι ξεκινούσε μια φιλοσοφική περιπέτεια στη ζωή μου, διότι η

κοινή εμπειρία δείχνει ότι τα πάντα αλλάζουν. Κανονικά θα έπρεπε να είχα συμπεράνει ότι το κοινό Σύνολο δεν είναι το ίδιο με το πέρασμα του χρόνου. Όμως η κοινή διαπίστωση για την αλλαγή όλων των πραγμάτων δεν με αποθάρρυνε. Εμπιστεύτηκα την απλή λογική. Πίστεψα ότι κανένας δεν μπορούσε να προσφέρει πιο πειστική εξήγηση για τον κόσμο, με σκέψεις για οποιοδήποτε φαινόμενο, για οποιαδήποτε ιδιότητα, για οποιοδήποτε πράγμα και με οποιαδήποτε γνώση. Διότι η πιο πειστική εξήγηση δεν έπρεπε να δημιουργεί απορία για ένα προηγούμενο πράγμα που καθορίζει ή επηρεάζει τα υπόλοιπα. Κανένα μέρος δεν φαίνεται να είναι αδημιούργητο. Κανένας δεν μπορεί με τη λογική να σκεφτεί για ένα πράγμα το οποίο συνδέεται με το φυσικό κόσμο, και το πράγμα αυτό να μη χρειάζεται κάποια άλλη εξήγηση. Το μόνο πράγμα για το οποίο μπορούμε να σκεφτούμε και να μιλήσουμε χωρίς να είναι αποκομμένο από το φυσικό κόσμο και να είναι επαρκές για να εξηγηθούν όλα τα άλλα πράγματα είναι το κοινό και πλήρες σύνολο του κόσμου που συνοψίζουμε με τη λέξη "Σύμπαν". Αυτό ήταν αισιόδοξο και τόσο πειστικό που ήμουν σίγουρος ότι θα βρούμε πώς ένα πλήρες και σταθεροποιημένο Σύνολο δεν φαίνεται έτσι από την κοινή εμπειρία. Δηλαδή, η κοινή διαπίστωση για την αλλαγή όλων των πραγμάτων δεν εκτιμήθηκε ως διάψευση της σκέψης για ένα πλήρες και σταθεροποιημένο Σύνολο και δεν αποθάρρυνε τη φιλοσοφική αναζήτηση. Αντιθέτως εκτιμήθηκε ως το μοναδικό πρόβλημα που έπρεπε να επιλυθεί και προκάλεσε την υποψία ότι τόση γενικευμένη αλλαγή σαν παγκόσμιος νόμος κάτι εξυπηρετεί και κάποια εξήγηση έχει. Εξάλλου, τα πράγματα όπως εμφανίζονται από τις αισθήσεις δεν είναι ακριβώς τα ίδια για όλα τα βιολογικά σώματα ούτε είναι έτσι ακριβώς στην πραγματικότητα χωρίς εμάς. Αυτή ήταν μια διαπίστωση που επίσης ενθάρρυνε για να σκεφτούμε ορθολογικά για τα πράγματα πέρα από τις εικόνες των ματιών στα περιορισμένα χρονικά διαστήματα της ζωής μας. Όλες οι σκέψεις που εδώ συνοπτικά καταγράφονται είχαν διατυπωθεί προσεκτικά μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90, στα πρώτα πέντε χρόνια των φιλοσοφικών αναζητήσεων, ξεκινώντας από ένα χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αποφεύγοντας τη συζήτηση τέτοιων σκέψεων. Εδώ έκανα μια παύση στις αρχές του '90 για να τονίσω, ότι μέχρι τότε όπως σκεφτόμουν για το πλήρες και σταθεροποιημένο Σύμπαν (για το οποίο ο χρόνος είναι τελειωμένος), από το μυαλό μου είχαν περάσει οι πιο απίθανες σκέψεις και πολλές βλακώδεις σκέψεις. Αλλά ακόμα δεν μπορούσα να συμπεράνω ότι το κοινό και πλήρες Σύνολο του κόσμου που ονομάζουμε "Σύμπαν" υπάρχει ταυτόχρονα προς τα μέρη του!

Αυτή η επίμονη και μακρόχρονη προσπάθεια να απαντηθούν συνολικά, σύντομα και ορθολογικά πολλά ερωτήματα της Φιλοσοφίας έχει αποτυπωθεί στο φιλοσοφικό βιβλίο με τον τίτλο «Η Θεολογία της Επιστήμης». Ένα βαρετό βιβλίο αφηρημένων και σκοτεινών σκέψεων και τελικά παρεξηγημένο. Πώς γράφτηκε εκείνο το βιβλίο (η προσωπική εμπειρία) μάλλον θα είναι ένα άλλο πιο ενδιαφέρον βιβλίο... Μια ιδιαιτερότητα αυτής της πνευματικής προσπάθειας ήταν ότι ο συγγραφέας απέφυγε να στηρίξει τη σκέψη του σε έτοιμες απόψεις και σε προηγούμενες θεωρίες. Για το λόγο αυτό είχε επιλέξει να εκφράσει τις σκέψεις του με το συνηθισμένο λεξιλόγιο της καθημερινής ζωής και με τον ελάχιστο αριθμό νέων λέξεων. Ένα πλήθος από τυχαίες και αποσπασματικές παρατηρήσεις στην εμπειρία μας και πολλές ξεχωριστές εξηγήσεις μπορούμε να τις εξαγάγουμε πιο γρήγορα, πιο εύκολα και όχι τυχαία. Αυτό είναι δυνατό μέσω της θεωρητικής ανάλυσης ή της αναγωγής των εννοιών σε λίγες πιο γενικές έννοιες και με τη δυνατότητα μας να γνωρίζουμε περισσότερα φαινόμενα μέσα από την παρατήρηση κάποιων σχέσεων και ομοιοτήτων στα πλησιέστερα και συνηθέστερα πράγματα της εμπειρίας μας. Τα πράγματα έχουν ομοιότητες και μπορούμε να τα χωρίζουμε σε ομάδες, μπορούμε να γενικεύσουμε και να κάνουμε υπολογισμούς κατά μέσο όρο και στατιστικά.

Ποια ήταν η κινητήρια σκέψη που ώθησε για πολλά χρόνια ένα νέο άνθρωπο να προσπαθεί να γράψει για το σύνολο των πραγμάτων με τις πιο αφηρημένες λέξεις; Τι τον ενθάρρυνε και τον προκάλεσε για να επιδιώκει να εξηγήσει ένα πλήθος διαφορετικών φαινομένων με τις ίδιες αφηρημένες λέξεις και να μην προτιμά τα συγκεκριμένα πράγματα και τους σαφείς ορισμούς; Η ανθρώπινη διάνοια έχει μια ικανότητα την οποία δεν έχουν εκτιμήσει σωστά πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι και επιστήμονες. Μπορούμε να περιγράψουμε τα πράγματα με σύντομο λεξιλόγιο και συνολικά. Μπορούμε να σκεφτούμε δημιουργικά και με φαντασία αλλά έτσι να διευκολύνουμε τη λογική σκέψη. Μπορούμε να έχουμε διαφορετικές απόψεις μέσω υποθέσεων και προβλέψεις με λογικές συνέπειες. Μπορούμε τόσο εύκολα και τελικά έτσι χωρίς επίγνωση η σκέψη μας παρασύρεται μακριά από το σκοπό της και σε δυσνόητες απόψεις.

Όταν δεν κατονομάζουμε κανένα ιδιαίτερο πράγμα και ψάχνουμε ποια γνωρίσματα είναι τα ίδια για όλα ανεξαιρέτως τα πράγματα, αυτή η εύκολη σκέψη μπορεί να ελεγχθεί εξίσου εύκολα από την εμπειρία. Εάν ισχυριστείς ότι όλα τα πράγματα έχουν ένα κοινό γνώρισμα, τότε θα πρέπει να μην

εντοπίσουμε κάποιο πράγμα που να μην έχει αυτό το γνώρισμα. Αυτή η ακραία γενίκευση, με την οποία αποδίδουμε ένα γνώρισμα σε όλα ανεξαιρέτως τα πράγματα έχει το πλεονέκτημα, να μη χρειάζεται να προσδιορίσουμε ακριβώς τον αριθμό των πραγμάτων με το ίδιο γνώρισμα. Δεν χρειάζεται να ξεχωρίσουμε πόσα πράγματα έχουν το ίδιο γνώρισμα, ποια είναι αυτά τα πράγματα και ποια δεν είναι και να γίνει μια χρονοβόρος και δύσκολη διερεύνηση και με κάθε λεπτομέρεια.

Όταν λ.χ. ισχυριστούμε ότι οι πολιτικοί είναι ψεύτες. Με αυτή τη γενίκευση ίσως να κάνουμε λάθος, αφού αποδίδουμε το ίδιο γνώρισμα (ότι λένε ψέματα) σε ένα αριθμό ανθρώπων που πολιτεύονται από λίγες μεμονωμένες περιπτώσεις της εμπειρίας μας. Έπειτα, εάν δεν είναι όλοι οι πολιτικοί ψεύτες, δεν είναι εύκολο να υπολογίσουμε τον αριθμό τους και να ξεχωρίσουμε ποιοι είναι οι ψεύτες και ποιοι δεν είναι. Χρειάζεται να γίνει χρονοβόρος διερεύνηση και να ξεπεραστούν πολλές δυσκολίες (σε ποια κοινωνία, σε ποιες στιγμές, πότε είπαν ψέματα, αν ήταν ψέμα ή λάθος κλπ) και πάντα με τον κίνδυνο κάποιας ανακρίβειας στα συμπεράσματα ή μιας ανατροπής των συμπερασμάτων από τις εξελίξεις στην πραγματικότητα.

Υπάρχουν γνωρίσματα ίδια για όλα ανεξαιρέτως τα πράγματα; Εάν υπάρχουν, τότε αυτό σημαίνει ότι αυτά τα γνωρίσματα θα υπάρχουν σε οποιαδήποτε εικόνα (ή ευρύτερα αντίληψη) των πραγμάτων. Αφού σε όλα τα πράγματα θα υπάρχουν τα ίδια γνωρίσματα, από αυτή τη σκέψη προκύπτει με τη σειρά, ότι τα κοινά γνωρίσματά τους θα μπορούν να παρατηρηθούν από όλους και σε όλες τις εμπειρίες. Είναι αλήθεια, πως μερικά γνωρίσματα είναι τα ίδια για όλα τα πράγματα και πράγματι αυτή η θεωρητική διαπίστωση έχει γίνει από τα αρχαία χρόνια. Από την ιστορία έχουμε πληροφορηθεί ότι οι άνθρωποι από τα πιο αρχαία χρόνια έκαναν σκέψεις (σωστές ή λανθασμένες) για όλο τον κόσμο και πολύ εύκολα εξέφραζαν γενική άποψη για μεγάλο αριθμό πραγμάτων, χωρίς προηγουμένως να τα έχουν ερευνήσει. Οι άνθρωποι είχαν αυτή τη δυνατότητα δημιουργημένη από την ίδια τη φύση και τη βιολογία τους, εφόσον οι ίδιες οι λέξεις που διαμόρφωναν με τη φωνή τους εξέφραζαν και μετέδιδαν συντομεύσεις (περιληπτικά γνωρίσματα) των πραγμάτων. Οι ίδιες οι λέξεις δεν είναι τα πράγματα, μην το ξεχνάμε. Φτιάχνονται και συνδέονται μεταξύ τους για να εκφράσουν τα πράγματα και αυτό δεν θα γινόταν, εάν δεν υπήρχαν ίδια και σταθερά στοιχεία στα πράγματα. Ένα επιφώνημα σε στιγμή φόβου και πόνου μεταφέρει ένα μήνυμα κινδύνου και αυτό το ίδιο μήνυμα θα λάβουν πολλοί αποδέκτες και με παρόμοιο τρόπο θα εκφραστούν (με το ίδιο επιφώνημα) επί-

σης εκείνοι οι αποδέκτες. Τα νοήματα των λέξεων αντικατοπτρίζουν και αντιστοιχούν σε μερικά κοινά γνωρίσματα τα οποία θα αναγνωρίσουν πολλοί άλλοι άνθρωποι όταν ακούσουν τις ίδιες λέξεις (με τις ηχητικές λεπτομέρειες του τόνου τους).

Αυτή τη δυνατότητα να αναφερθούμε γρήγορα, σύντομα, συνοπτικά και συνολικά σε μεγάλο αριθμό πραγμάτων, με λίγες λέξεις και από παρατήρηση σε ελάχιστο αριθμό περιπτώσεων, φαίνεται πως την αντιλήφθηκαν και επιχείρησαν να την εκμεταλλευτούν θεωρητικά οι άνθρωποι εκείνοι τους οποίους ονομάσαμε "φιλόσοφους". Όπως έχουμε πληροφορηθεί από τις ιστορικές μαρτυρίες, ο Αριστοτέλης (384-322 π. Χ.) από την αρχαία πόλη Στάγειρα της Μακεδονίας είναι ο πρώτος που ερεύνησε την ορθολογική και γλωσσική δυνατότητα του ανθρώπου και κατέγραψε τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματά του. Τα συγγράμματα του Αριστοτέλη για την ανθρώπινη σκέψη και τη λογική συγκεντρώθηκαν κατά τη Βυζαντινή περίοδο σε ένα βιβλίο με το γνωστό τίτλο "Όργανον". Ο Αριστοτέλης θεμελίωσε μία περιοχή της Επιστήμης που την αποκαλούμε "Λογική" και το θεωρητικό έργο του αργότερα στο Μεσαίωνα επηρέασε καθοριστικά τη φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη των Αράβων και σε όλη την Ευρώπη επί πολλούς αιώνες. Οι βασικές παρατηρήσεις του Αριστοτέλη για το πώς σχηματίζουμε τις σκέψεις μας και πώς ξεχωρίζουμε την αλήθεια (όπως τους νόμους της λογικής, της ταυτότητας, της μη αντίφασης και το νόμο του αποκλεισμένου τρίτου) διδάσκονται μέχρι σήμερα στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια όλου του κόσμου, σε μερικές περιπτώσεις χωρίς να το γνωρίζουν οι διδασκόμενοι και το φιλοσοφικό έργο του δεν έπαψε να αποτελεί πηγή έμπνευσης για πολλούς στοχαστές και ερευνητές της φιλοσοφίας. Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, ήδη από την προ Χριστού εποχή, κατάφερε να ξεχωρίσει και να παραθέσει ένα μικρό αριθμό λέξεων από το πλήθος του καθημερινού λεξιλογίου, δέκα θεμελιώδεις έννοιες τις οποίες αποκαλεί κατηγορίες, οι οποίες περιλαμβάνουν τα πρώτα και τα πιο απαραίτητα γνωρίσματα που βρίσκουμε στα πράγματα και κάτω από αυτές μπορούν να υπαχθούν και να ταξινομηθούν οι υπόλοιπες έννοιες και τα πράγματα.

Ένα πράγμα είναι κάτι, με κάποιες ιδιότητες, έχει, σχετίζεται (ή συνδέεται), βρίσκεται κάπου στο χώρο, στο χρόνο, κάπως επιδράει ή παθαίνει από τη δράση των άλλων πραγμάτων και μπορεί να περιέχει μια ποσότητα. Μία από τις θεμελιώδεις έννοιες, για την οποία αναπτύχθηκαν πολλές φιλοσοφικές θεωρίες είναι η ουσία ή υπόσταση. Μπορούμε να διαχωρίσουμε ένα πλήθος πραγμάτων ανάλογα με την ποιότητα, την ποσότητα, το χρόνο που

υπάρχουν και το χώρο που βρίσκονται, πώς και με τι συνδέονται, πώς επηρεάζονται και τι προκαλούν και τα λοιπά.

Πολλούς αιώνες μετά, ο Εμμανουήλ Καντ (1724-1804), στη δική του φιλοσοφική προσπάθεια να εξηγήσει την επιτυχία των μαθηματικών και την αποτυχία της μεταφυσικής, επεξεργάστηκε ξανά τις κατηγορίες του Αριστοτέλη και ισχυρίστηκε μία ανοησία (ακόμα και για εκείνη την εποχή) σε μία από τις πιο έξυπνες και πιο κοπιαστικές φιλοσοφικές θεωρίες, που ενίσχυσαν το φιλοσοφικό ρεύμα του Αγνωστικισμού. Ισχυρίστηκε, ότι δεν γνωρίζουμε ποτέ τα πράγματα όπως αυτά είναι μόνα τους και ανεξάρτητα, αλλά μόνο όπως αυτά μας φαίνονται με τις κατηγορίες που εισαγάγει η ανθρώπινη νόησή μας. Την ανθρώπινη νόηση θεώρησε σαν κάτι αποκομμένο από τα πράγματα και τα πράγματα τελείως διαφορετικά από τα φαινόμενα. Στην ανοησία αυτή (συγγνώμη Καντ) απάντησε πολύ εύστοχα ο σκοτεινός Γερμανός φιλόσοφος Χέγκελ (1770-1831) στο φιλοσοφικό έργο του με τον τίτλο "Λογική" μερικά χρόνια αργότερα:

" Οι κατηγορίες αυτές, ενότητα, αίτιο, αποτέλεσμα κλπ. ανήκουν βέβαια στη νόηση. Αν από δυο γεγονότα, που αντιλαμβανόμαστε, το μεν ένα είναι το αίτιο, το δε άλλο το αποτέλεσμα, τούτο, η αιτιώδης σχέση δεν πέφτει στην αντίληψη, αλλά συλλαμβάνεται μόνον απ' τη νόηση. Από αυτό όμως δεν έπεται, πως οι κατηγορίες είναι διορισμοί μόνον δικοί μας και ότι δεν είναι και διορισμοί των αντικειμένων. Κι' όμως έτσι τις θεωρεί ο Καντ... " σ.80

Από τα αρχαία χρόνια, μερικοί άνθρωποι προσπαθούσαν να μιλήσουν για το σύνολο των πραγμάτων και για πράγματα μακρινά στο χώρο και στο χρόνο, με την ανακάλυψη ομοιοτήτων και κοινών στοιχείων στην περιορισμένη εμπειρία τους. Το ίδιο πίστευα κι εγώ, χωρίς να το έχω προσέξει καλά και χωρίς να έχω πληροφορηθεί τις παρατηρήσεις του Αριστοτέλη, από την αρχή της προσπάθειάς μου. Η διαπίστωση κάποιων ομοιοτήτων, η θεωρητική δυνατότητα να μεταφέρουμε συσχετισμούς από ένα φαινόμενο για να εξηγήσουμε ένα άλλο, να μιλάμε με την ευρύτητα των εννοιών για πολλά μαζί και με σχήματα του λόγου, έδιναν την αισιοδοξία και το θάρρος.

Στην αρχή της φιλοσοφικής προσπάθειας μπορούσα να κάνω πολλές σκέψεις και αναζητούσα λογικές (συνεπείς) απαντήσεις για την ουσία των πραγμάτων χρησιμοποιώντας μερικές γενικές έννοιες. Από τις πρώτες γενικές έννοιες που αντιλήφθηκα σαν απαραίτητες για τη φιλοσοφική διερεύνηση ήταν οι έννοιες της αιτίας, του αποτελέσματος και της σχέσης. Πολύ γρήγορα, αντιλήφθηκα τη μεγάλη προοπτική που έδιναν στη φιλοσοφική διερεύνησή μου οι αφηρημένες έννοιες του "μέρους" και του "συνόλου".

Εμμέσως πλην σαφώς, αξίωνα ότι κάθε πράγμα έχει το γνώρισμα να είναι ένα μέρος και όχι το σύνολο. Έπειτα από αυτή την παρατήρηση συνταίριαζα την έννοια του μέρους με άλλα γνωρίσματα και με παραπλήσιες έννοιες, όπως είναι ο περιορισμός, η αναγκαστική σχέση του μέρους με άλλα μέρη, η αναγκαστική δράση του μέρους και συγχρόνως η αντίδρασή του, εφόσον αυτό συνδέεται μονίμως με άλλα μέρη, η σύμφυτη αλλαγή στην ύπαρξη του μέρους και το αδύνατο για ένα μέρος να είναι τελείως αμετάβλητο. Από τη διαρκή σχέση δράσης-αντίδρασης μεταξύ των μερών έβγαζα την έννοια της αλληλεπίδρασης σαν πιο εύστοχη για να υποδηλώσει τη διαρκή σχέση που έχουν μεταξύ τους τα μέρη για να είναι μέρη και λοιπά.

Είχα μεγάλες προσδοκίες και διαισθανόμουν ότι η λύση των κοσμολογικών προβλημάτων ήταν κρυμμένη στη μόνιμη σχέση της έννοιας του συνόλου με την έννοια του μέρους και στη συνύπαρξή τους. Δεν προσπερνούσα τις θεωρητικές παρατηρήσεις στις αφηρημένες έννοιες σαν ένα παιχνιδάκι με λέξεις. Αντιλαμβανόμουν ότι **οι αναγκαστικές σχέσεις που παρατηρούσα ανάμεσα σε ορισμένες έννοιες που ήταν και γνωρίσματα όλων των πραγμάτων, "ανακλούσαν" σχέσεις και ιδιότητες των ίδιων των πραγμάτων.** Έτσι όπως οι ποσοτικές σχέσεις που εξάγονται από τη σύνδεση των αριθμών στα μαθηματικά μπορούν να εφαρμόζονται και να απηχούν σχέσεις των πραγμάτων. Εάν έβγαζα το θεωρητικό συμπέρασμα, ότι η αφηρημένη έννοια του πλήρους συνόλου πρέπει να θεωρηθεί σταθεροποιημένο και πάντοτε το ίδιο προκειμένου να προκύπτουν με συνέπεια οι άλλες αναγκαστικές σχέσεις που είχα συμπεράνει για τα "μέρη", τότε αυτό θα ήταν ένα συμπέρασμα για το Σύμπαν, δεδομένου ότι το θεωρούμε ως το σύνολο όλων των πραγμάτων...

Παραδόξως, με την ευκολία που σκεφτόμουν για όλα τα πράγματα και τους απέδιδα μερικά ίδια γνωρίσματα και παρατηρούσα την ύπαρξη αναγκαστικών σχέσεων, με την ίδια ευκολία παρατηρούσα θεωρητικά πώς τα πράγματα είναι πιο πολύπλοκα απ' όσο παρατηρούμε στην καθημερινή εμπειρία μας. Η ευκολία με την οποία σκεφτόμουν για το σύνολο των πραγμάτων επέστρεφε ως δυσκολία, όταν σκεφτόμουν για ένα συγκεκριμένο πράγμα! Επιπλέον, έκανε μεγάλη εντύπωση σε μένα όταν άκουγα να γίνονται σαφείς διαχωρισμοί στα πράγματα, όταν χρησιμοποιούσαν λέξεις όπως "ανεξαρτησία" και όταν καθόριζαν με σαφήνεια ποια είναι η αιτία και ποιο είναι το αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, στη σκέψη όλα τα πράγματα ήταν μέρη ενός συνόλου και κανένα από αυτά δεν ήταν μια ανεξάρτητη ή μια αρ-

χική αιτία. Έτσι θεωρητικά συναντούμε την απορία: πώς καθορίζουμε τι είναι αιτία και τι είναι αποτέλεσμα ανάμεσα στα πράγματα, αφού ποτέ δεν βρίσκουμε την αρχική αιτία και ποτέ ένα τελικό αποτέλεσμα. Διότι, έτσι θεωρητικά, κάθε τι που γίνεται αιτία, δεν είναι η αιτία του εαυτού του και αυτό έχει επίσης μια αιτία που υπάρχει και έχει γίνει. Αν η αιτία έχει επίσης μια αιτία, τότε δεν είναι η μοναδική αιτία. Αν το αποτέλεσμα γίνεται με τη σειρά του αιτία, τότε δεν είναι το μοναδικό αποτέλεσμα. Πώς, λοιπόν, ξεχωρίζουμε την αρχική αιτία και το τελικό αποτέλεσμα, αφού στη σκέψη δεν υπάρχει μια αρχή και ένα τέλος; Πώς ορίζουμε κάτι σαν αιτία, αφού και αυτό έχει δημιουργηθεί με άλλες αιτίες και συνδέεται με άλλα πράγματα που το επηρεάζουν; Όταν κοιτάζεις τα πράγματα και προσπαθείς να εξηγήσεις τη συμπεριφορά τους, τότε ψάχνεις να βρεις ουσίες, συγκεκριμένα μερικά σώματα και φανερές δράσεις. Όταν τα σκέπτεσαι πολύ, χωρίς να τα κοιτάζεις, τότε αναζητάς εξήγηση με αόρατες δυνάμεις, με κινήσεις και νόμους... Τα ξεχωριστά πράγματα ποτέ δεν είναι αρκετά.

Όταν μιλάμε για “αιτία” τότε με άλλα λόγια εννοούμε ότι κάποιες δυνάμεις εφαρμόζονται και κάποια πράγματα επηρεάζουν μερικά άλλα. Τα πράγματα κινούμενα πλησιάζουν σε μερικά άλλα πράγματα ή μερικά άλλα πράγματα μεσολαβούν. Αν, όμως, δεν μεσολαβούν τα ίδια πράγματα ή αν δεν χρησιμοποιούνται τα ίδια ακριβώς πράγματα, τότε ούτε τα αποτελέσματα μπορούν να είναι ακριβώς τα ίδια και σε ίδια ποσότητα. Επιπλέον, όταν τα πράγματα τα οποία μεσολαβούν ή χρησιμεύουν (για ένα αποτέλεσμα) δεν είναι σταθερά, αλλά αυτά κάπως αλλάζουν (και ιδιαίτερα όταν αλλάζουν γρήγορα και ασταθώς), τότε είναι ακόμα πιο δύσκολο να προσδιοριστούν τα ίδια αποτελέσματα. Εάν πολλά πράγματα συνδυάζονται και μεσολαβούν και εάν αυτά αλλάζουν χωρίς ρυθμό, τότε εμείς μιλάμε για “απροσδιοριστία”.

Αν κοιτάζουμε με τα δικά μας μάτια τα πράγματα θα δούμε, ότι πολλές απαντήσεις είναι πιο δύσκολες απ' όσο θα θέλαμε, αλλά πολλές άλλες είναι πιο απλές και ευκολότερες, απ' όσο νομίζαμε. Όμως, πολλές φορές, οι απαντήσεις δεν μας αρέσουν ή αυτές δεν είναι ολοκληρωμένες. Με την προσπάθεια να δώσουμε πιο κατανοητή απάντηση και πιο προχωρημένη, ξεχνάμε τις πρώτες και πιο απλές παρατηρήσεις. Η σκέψη μας χάνεται στις σχέσεις των πραγμάτων και κολλάει στις εξαιρέσεις (τις υπερεκτιμά). Με τα δικά μας μάτια, θα δούμε πολλά και διαφορετικά πράγματα, σε πολλές κατευθύνσεις, που απέχουν μεταξύ τους στο χώρο, σε ίσες και σε άνισες αποστάσεις και όσο μεγάλα θέλουμε. Πολλά από αυτά συνδέονται μεταξύ τους

με πολλούς και διάφορους τρόπους και φανερά, ενώ πολλά άλλα πράγματα φαίνονται να μη συνδέονται. Μερικά συνδέονται από κοντά και εφάπτονται εκτεταμένα ή σε ένα σημείο, ενώ πολλά άλλα συνδέονται από πιο μακριά, απευθείας ή μεσολαβούν μερικά ενδιάμεσα πράγματα. Επίσης πολλά πράγματα κινούνται φανερά και συνεχώς, ενώ πολλά άλλα κινούνται αργά και όχι συνεχόμενα. Πολλά πράγματα συνδέονται κάπως μεταξύ τους, ενώ δεν φαίνονται να μεσολαβούν ορατά ή απτά σώματα. Εφαρμόζονται αόρατες δυνάμεις (π.χ. μαγνητική, ηλεκτρική, βαρυτική). Μιλάμε λογικά για αιτίες και αποτελέσματα, διότι παρατηρούμε κίνηση ή αλλαγή -πείτε το φαινόμενο όπως θέλετε- και εξελίξεις και επομένως ροή χρόνου. Από την κίνηση κάτι ακολουθεί και κάτι προηγείται. Αυτό που ακολουθεί το αντιλαμβανόμαστε ως αποτέλεσμα, ενώ αυτό που προηγείται ως αιτία. Πολλά πράγματα κινούνται φανερά και όταν συναντήσουν κάποιο άλλο σώμα, τότε παρατηρούμε δράση, αλλά και αντίδραση (όπως διατύπωσε ως νόμο ο Νιούτον). Ένα αποτέλεσμα ή περισσότερα αποτελέσματα ακολουθούν. Με την πρόσκρουση μπορεί να προκληθεί παραμόρφωση ή θραύση του ενός σώματος ή και όλων. Σε άλλες περιπτώσεις, τα πράγματα ανταλλάζουν τη δύναμη συγχρονισμένα και το αποτέλεσμα φαίνεται καθαρά ρυθμισμένο και εντυπωσιακό. (Πολλά παραδείγματα μπορούν να προστεθούν εδώ...). **Σε όλες τις περιπτώσεις, το αποτέλεσμα δεν είναι ξεκομμένο και καλά χωρισμένο από την αιτία. Αυτό που προηγείται παράγει ή προκαλεί κάποιο αποτέλεσμα, αλλά μαζί με τον αποδέκτη της δράσης και της ορμής του.** Λ.χ. σπρώχνουμε με το χέρι μια πέτρα κάτω στο χώμα. Για να παραχθεί ένα αποτέλεσμα, χρειάζεται να υπάρχει η πέτρα και να έχει τη χημική σύσταση και τη μορφή της, με τη μάζα και το βάρος της, με την ανθεκτικότητα και τη σύνδεση των μορίων της κλπ. Το αποτέλεσμα δεν θα παραχθεί καθαρά από την εφαρμογή της δικής μας δύναμης και από τη ξεχωριστή κίνηση του χεριού μας. Αν σπρώξουμε με τον ίδιο τρόπο το χώμα ή το νερό, με την ίδια δύναμη και κατεύθυνση, τότε διαφορετικό αποτέλεσμα θα παραχθεί.

Όταν, λοιπόν, κοιτάξουμε τα πράγματα εμείς απευθείας θα δούμε, ότι το αποτέλεσμα είναι προβλέψιμο και πιο καθαρό:

όταν τα πράγματα ξεχωρίζουν καλά μεταξύ τους,

όταν αυτά δεν έχουν δική τους κίνηση,

όταν οι άλλες δυνάμεις ισορροπούν,

όταν δεν μεσολαβούν πολλά πράγματα,

όταν η κίνηση γίνεται με σχετικά χαμηλές ταχύτητες και αργά

όταν στη διάρκεια που τα πράγματα κινούνται δεν παρεμβάλλονται άλλες δυνάμεις ή άλλα πράγματα και όταν δεν παρεμβάλλονται απότομα και χωρίς σταθερό ρυθμό.

Όταν ο αποδέκτης της δράσης είναι ίδιος και έχει την ίδια αντίδραση.

Κάποιοι στοχαστές περιόρισαν την παρατήρησή τους σε αυτές τις πιο συνηθισμένες περιπτώσεις και σκέφτηκαν για την αιτία και το αποτέλεσμα σαν να ήταν καλά ξεχωρισμένα. Όμως στη φύση τα πράγματα είναι πολύπλοκα και μόνιμα εφαρμόζονται δυνάμεις και αντιστάσεις, που εύκολα αποσταθεροποιούνται. Επίσης ένα σώμα δεν είναι απλώς ένα δεδομένου ότι αποτελείται από πολλά συνδεδεμένα μέρη είτε το δούμε προς το εξωτερικό περιβάλλον του είτε ως σύνθετο και προς το εσωτερικό του. Για ένα πλήθος αποτελεσμάτων μεσολαβούν πολλά άλλα πράγματα και αυτά ενδέχεται να μην είναι σταθερά. Το αποτέλεσμα δεν προσδιορίζεται αποκλειστικά από μια εξωτερική αιτία. Δηλαδή, δεν εξαρτάται καθαρά από το ποια είναι η αιτία και πώς αυτή δρα. Εξαρτάται και καθορίζεται ακόμα από το τι και πώς είναι αυτό επάνω στο οποίο γίνεται η δράση και πώς αυτό επηρεάζεται μέχρι να παραχθεί το τελικό αποτέλεσμα. Δηλαδή, εξαρτάται σε τι πράγμα η αιτία ενεργεί, ποια είναι η μορφή ή η δομή του, ποια είναι η σύσταση αυτού και πώς συνδέονται τα μέρη του μεταξύ τους. Λ.χ. πιέζουμε ένα διακόπτη για να ανάψει το φως, επειδή αυτός ήδη υπάρχει και είναι έτσι φτιαγμένος και συνδεδεμένος, για να μπορούμε να τον πιέσουμε με ορισμένο τρόπο και για να παραχθεί το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Η αιτία γίνεται αιτία (και υπάρχει), επειδή αυτή μπορεί να επιδρά σε αποτελέσματα τα οποία ήδη υπάρχουν (από και μαζί με άλλες αιτίες). Ακολούθως, ένα ή περισσότερα αποτελέσματα παράγονται, επειδή προκαλούνται αντιδράσεις και μεταβολές στον αποδέκτη της δράσης και κάτω από ορισμένες συνθήκες. Η δράση έχει κάποιο αποδέκτη. Οι αιτίες δεν φέρνουν αποτελέσματα ανεξάρτητα από τον αποδέκτη της δράσης. Σε διαφορετικούς αποδέκτες τα αποτελέσματα δεν είναι τα ίδια. Αν οι αιτίες και οι δράσεις παράγουν αποτελέσματα μαζί με τον αποδέκτη της δράσης, τότε οι δράσεις δεν διαχωρίζονται εύκολα από τα αποτελέσματα, ούτε και οι αιτίες. Αν ο χρόνος που μεσολαβεί στην αλληλεπίδραση είναι πιο σύντομος τότε η διάκριση δυσκολεύει. Πράγματα τα οποία ήδη υπάρχουν είναι έτσι όπως είναι δέχονται δράσεις και με κάποιους τρόπους. Τα όρια των πραγμάτων, το πώς είναι αυτά φτιαγμένα, το σχήμα τους, η δομή και τα υλικά τους, ο όγκος και η πυκνότητά τους, η θέση και η σειρά μεταξύ των πολλών μερών κλπ. προκαθορίζουν το πώς μπορούν να επηρεαστούν. Τα ήδη υπάρχοντα πράγματα προκαθορίζουν ποιες δράσεις

μπορούν να εφαρμοστούν, με ποιους τρόπους, για πόσο χρόνο, με πόσο ρυθμό, με πόση δύναμη, σε ποια χρονική στιγμή κλπ. Επομένως, τα αποτελέσματα δεν εξηγούνται και δεν παράγονται αποκλειστικά από τις δράσεις που προηγούνται και τις διακρίνουμε σαφώς ως εξωτερικές και ως αιτίες. **Τα πράγματα τα οποία ήδη υπάρχουν και δέχονται τις δράσεις συνεργούν αναγκαστικά στο αποτέλεσμα.** Αυτά τα πράγματα που μεσολαβούν και δέχονται τις δράσεις υπάρχουν ως μέλλον για τις αιτίες τους. Πριν προηγηθεί η δράση, ήδη είναι πραγματοποιημένο ένα αποτέλεσμα, το οποίο μπορεί να δεχτεί μια δράση από άλλες αιτίες. Αυτή η λογική προϋπόθεση για την εμφάνιση της αιτίας είναι **η αρχή της χρησιμότητας** (ή συντελεστικότητα) και της σκοπιμότητας. “Σκοπιμότητα” με την ευρύτερη έννοια, ότι τα πράγματα είναι χρήσιμα και προδιαγράφουν ή προκαθορίζουν πόσα και ποια αποτελέσματα θα προκληθούν από τις αιτίες που τα επηρεάζουν.

Δεν είναι μόνο οι αιτίες που θα φέρουν τα αποτελέσματα, αλλά έτσι φαίνεται όταν πολλά πράγματα έχουν ομοιότητες. **Όταν τα πράγματα έχουν ομοιότητες στη μορφή και στη δομή τους, τότε ως αποδέκτες της ίδιας δράσης πιθανόν έχουν και πολλούς όμοιους τρόπους αντίδρασης και τότε παράγονται κοινά αποτελέσματα.** Με την εμφάνιση της ζωής, το αποτέλεσμα μπορεί να επιλέγεται και τότε η χρησιμότητα φανερώνεται ως σκοπιμότητα. Διότι γίνεται εκτίμηση των πληροφοριών και το σώμα αντιδρά και προσαρμόζεται για να παραχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα και για να αποφευχθεί το ανεπιθύμητο. Η δράση ρυθμίζεται και κατευθύνεται για τη διατήρηση της ζωής και για την επίτευξη της ισορροπίας. Ειδικά, με την ανθρώπινη σκέψη, το αποτέλεσμα προετοιμάζεται θεωρητικά, φανταστικά και αφηρημένα, αυτό προβλέπεται με γνώση και με πληροφορίες από την εμπειρία και έτσι επιλέγεται ή απορρίπτεται.

Με τις αφηρημένες έννοιες του μέρους, της αλλαγής και της αλληλεπίδρασης, με τρεις μόνο λέξεις όλα τα πράγματα είχαν γίνει μέσα στη σκέψη μου ασταθή και χωρίς σαφή όρια αρχής και τέλους! Πραγματικά, η ευκολία με την οποία μιλούσα για το σύνολο των πραγμάτων, προκαλούσε δυσκολία όταν μιλούσα για τα πράγματα ως ξεχωριστά. Από τις πιο αφηρημένες έννοιες του κόσμου και με τις πιο απλές σκέψεις φαινόταν, ότι υπήρχαν μεγάλα κενά γνώσης για τα ορατά πράγματα και φαινόμενα περιστασιακής και προσωρινής απουσίας σχέσεων μεταξύ τους! Ωστόσο οι ίδιες εύκολες σκέψεις από τις οποίες έβγαινε θεωρητικά το συμπέρασμα για την πολυπλοκότητα των πραγμάτων, οδηγούσαν εύκολα σε συμπεράσματα και σε λύσεις

για πολλά άλλα προβλήματα και σε ζητήματα άσχετα μεταξύ τους, τα οποία εκτιμούμε ότι είναι πιο δύσκολα. Όπως για παράδειγμα, για το ρόλο της ανόργανης ύλης μέσα στο σύμπαν και για τη σχέση της με τον ελάχιστο χρόνο μιας ενεργειακής μεταβολής. Όπως λόγου χάρη, για την αναγκαιότητα της διακοπής στην εξέλιξη και στο χρόνο διατήρησης όλων των πραγμάτων, συμπεριλαμβανομένου των ζωντανών.

Θέλω να σημειώσω εδώ, ένα από τα πολλά παράδοξα της φιλοσοφικής επιχείρησης που είχε την κατάληξη του βιβλίου "Η Θεολογία της Επιστήμης". Στην πολύχρονη και καθημερινή προσπάθεια να διατυπωθούν με συνέπεια οι θεωρητικές σκέψεις για τα γνωρίσματα όλων των πραγμάτων, η έννοια της "δύναμης" η οποία στη φυσική αποτελεί ένα φαινόμενο καλά ορισμένο και περιγράφεται με μαθηματική ακρίβεια δεν χρησιμοποιήθηκε. Παραδόξως, στη δική μου νεανική φιλοσοφική προσπάθεια, για να αποφυγώ άγνωστα φαινόμενα και διότι δίσταζα να αποδώσω τη δύναμη σαν ένα βέβαιο γνώρισμα για όλα τα πράγματα, αυτή η έννοια δεν χρησιμοποιήθηκε. Καλώς ή κακώς, θεώρησα τότε ότι ο όρος "δύναμη" εξέφραζε ένα ανεξήγητο και μεταφυσικό φαινόμενο, το οποίο έπρεπε να εξηγήσω γενικά πώς αυτό προκαλείται και όχι να χρησιμοποιήσω τον όρο για να δώσω εξηγήσεις. Προτίμησα να χρησιμοποιήσω άλλους όρους στη θέση της "δύναμης", τους οποίους θεωρούσα πιο σαφείς και πιο ασφαλείς για να σημαίνουν κάτι στα πράγματα. Προτιμούσα να σκέφτομαι για τα πράγματα σαν να ήταν αυτά τα ίδια που επιδρούν, επηρεάζονται ή έχουν δυνατότητες να αλληλεπιδράσουν με την κίνηση τους ή με τη μεσολάβηση μερικών ενδιάμεσων πραγμάτων. Ο όρος "δύναμη" μου θύμιζε φαινόμενα που μπορούσαν να υπάρχουν χωρίς τον υλικό κόσμο, αόρατες, άυλες και ανεξάρτητες υπάρξεις, κάτι που δεν μπορούσα να δεχτώ μέσα στην αφηρημένη έννοια του "πράγματος". Τα πράγματα για τα οποία εγώ σκεφτόμουν ήταν αναπόσπαστα συνδεδεμένα μέσα σε ένα σύνολο, διαρκώς αλληλεπιδρούσαν και με κανέναν τρόπο δεν μπορούσαν να διατηρηθούν ή να υπάρξουν χωρίς αμφίδρομη διασύνδεση με τα υλικά πράγματα.

Κάπως έτσι, καθημερινά επί πολλές ώρες διατύπωνα σκέψεις και τις αναδιατύπωνα με μικρές διαφοροποιήσεις και γέμιζα πολλές σελίδες... Δεν θα επεκταθώ εδώ για να εξιστορήσω πώς και τι γράφτηκε στο βιβλίο "Η Θεολογία της Επιστήμης". Τονίζω μόνο το μεγάλο πλεονέκτημα της ανθρώπινης σκέψης και κάνω κατανοητό πώς μπορούμε να σκεφτούμε σωστά και με συνέπεια για ζητήματα, τα οποία φαίνονται από τα πιο δύσκολα. Μπορούμε να πλησιάσουμε σε λύσεις επιστημονικών προβλημάτων ή να τα

απλοποιήσουμε, χωρίς να χρειαστεί η ειδίκευση σε ελάχιστα συγκεκριμένα πράγματα. Τονίζω μάλιστα, ότι σε μερικές περιπτώσεις, ορισμένα από τα φιλοσοφικά και επιστημονικά ζητήματα δεν μπορούν να απαντηθούν με την γνώση των επιμέρους πραγμάτων αλλά αντιθέτως, έτσι τα ζητήματα συσκοτίζονται και πλάνες και προκαταλήψεις προκαλούνται.

Πολλές φορές δεν ξέρουμε καλά όσο οι εκπαιδευμένοι και οι εξειδικευμένοι. Αλλά η άγνοια μας δεν μας εμποδίζει να σκεφτούμε. Όταν μιλάμε και όταν εκφράζουμε σκέψεις εφαρμόζουμε κανόνες λογικής και γραμματικής για να είναι κατανοητές. Πολλοί κανόνες της λογικής και της γλώσσας αναγκαστικά εφαρμόζονται και δεν εξαρτώνται από καμία εξειδίκευση. Αντιθέτως, όλες οι επιστήμες εφαρμόζουν αυτούς τους κανόνες της λογικής και της γραμματικής. Τα μαθηματικά επίσης εφαρμόζουν κανόνες λογικής, ανεξάρτητα από τις μετρήσεις μας για τα συγκεκριμένα πράγματα. Για παράδειγμα: Τα μέρη ενός συνόλου κάπως συνδέονται μεταξύ τους ή μπορούν να συνδεθούν μόνο με έναν πιο αποτελεσματικό τρόπο. Αυτή είναι μια λογική σκέψη που εφαρμόζεται από όλες τις επιστήμες. Τα μέρη X ενός συνόλου Σ μπορούν να ονομαστούν διαφορετικά σε διαφορετικές επιστήμες, όταν το αντικείμενο έρευνας είναι διαφορετικό. Τα μέρη μπορούν να ονομαστούν "γρανάζια" στη Μηχανική, "ηλεκτρόνια" στην Ατομική Φυσική, "άνθρωποι" στην Κοινωνιολογία, "κράτη" στην Πολιτική, "κύτταρα" στη Βιολογία. Διαβάστε μερικούς ακόμα κανόνες σύνδεσης των πραγμάτων, όπως προβλέπονται και επιβάλλονται από κανόνες της λογικής σκέψης. Οι επόμενες σκέψεις αποτελούν μερικές από τις πρώτες σκέψεις για την κοσμολογική έρευνα, που εισαγάγουν στην περιοχή της κοσμολογίας. Όμως σε κανένα βιβλίο σχετικό με την κοσμολογία δεν θα τις βρείτε διατυπωμένες.

- Το σύνολο είναι κάτι περισσότερο από το μέρος του.
- Το σύνολο δεν είναι το μέρος, αλλά δεν διαφέρει εντελώς από αυτό το οποίο περιέχει (μέσα του).
- Τα μέρη κάπως συνδέονται μεταξύ τους.
- Αν τα μέρη είναι πολλά, τότε μερικά συνδέονται μεταξύ τους με λιγότερη μεσολάβηση. Κάποια άλλα μέρη συνδέονται με περισσότερη μεσολάβηση.
- Αν τα μέρη αλλάζουν, τότε κάπως αλλάζουν και οι τρόποι που αυτά συνδέονται μεταξύ τους. Αντιστρόφως, αν αλλάζουν οι τρόποι σύνδεσης μεταξύ των μερών, τότε κάπως αλλάζουν αυτά τα ίδια τα μέρη.

- Το σύνολο περιλαμβάνει τα μέρη και μαζί περιλαμβάνει τους τρόπους που αυτά τα μέρη είναι συνδεδεμένα.

- Αν τα μέρη αλλάζουν, τότε το σύνολο περιλαμβάνει μέρη από διαφορετικά χρονικά διαστήματα.

- Τα μέρη των μερών είναι και αυτά μέρη του συνόλου.

- Πολλά μέρη μαζί ενωμένα αποτελούν ξανά ένα μέρος του συνόλου.

> Κάθε πράγμα μπορεί να επιδρά με πολλούς τρόπους σύμφωνα με ορισμένες κοινές προϋποθέσεις. Κάθε ειδικός είναι εξαναγκασμένος να ερευνά και να περιγράφει το αποτέλεσμα σύμφωνα με τις επόμενες προϋποθέσεις και να απαντά στα αντίστοιχα ερωτήματα. Το αποτέλεσμα πάντοτε επηρεάζεται:

- Από την απόσταση. Πόση είναι η απόσταση των πραγμάτων; Η απόσταση ήταν σταθερή ή μεταβαλλόταν και πόσο συχνά η απόσταση άλλαζε;

- Από την επιφάνεια που πλησιάζει. Πόση είναι η επιφάνεια των σωμάτων και ποια πλευρά πλησιάζει;

- Από τη διάρκεια (του χρονικού διαστήματος) του επηρεασμού. Πόση ώρα τα πράγματα ήταν σε επαφή ή στην απόσταση της αλληλεπίδρασης; Ήταν σε ολόκληρη την ώρα σε αυτή την απόσταση;

- Από τη σταθερότητα της μορφής και της δομής του πράγματος. (Λ.χ. αν αυτό είναι ρευστό ή σε αέρια μορφή και πόσο σκληρό ή μαλακό είναι). Η σταθερότητα της μορφής και της δομής ενός πράγματος είναι σημαντική, διότι από τη σταθερότητα εξαρτάται αν το σώμα έχει μια σταθερή επιφάνεια ή σταθερά εξωτερικά όρια και πώς αυτό το σώμα έχει επαφή με άλλα σώματα. Από τη σταθερότητά του εξαρτάται ακόμα, αν αποσπώνται μέρη του, αν αυτά μεταφέρονται και αναμιγνύονται σε άλλα σώματα και πόσο συχνά συμβαίνουν αυτές οι αλλοιώσεις.

- Από το περιβάλλον μέσα στο οποίο τα πράγματα συνδέονται ή πλησιάζουν και πόσο ευμετάβλητο είναι το περιβάλλον τους. Δηλαδή, αν τα πράγματα περιβάλλονται από υγρά ή από αέρια ή αν είναι μέσα σε κενό, αν πιέζονται από την εφαρμογή άλλων πραγμάτων και ποιες είναι οι θερμοκρασίες.

- Το αποτέλεσμα επηρεάζεται από το αν εφαρμόζονται άλλες δυνάμεις που διατηρούν την επαφή των πραγμάτων ή κάνουν την επαφή πιο έμμεσα (λ.χ. τριβή). Το αποτέλεσμα επηρεάζεται από το αν οι δυνάμεις εφαρμόζονται σταθερά και από τα χαρακτηριστικά της δύναμης όπως είναι το μέγε-

θος, η γωνία, η φορά κλπ.

- Το αποτέλεσμα επηρεάζεται από το πόσα άλλα μέρη παρεμβάλλονται και αν οι δυνάμεις μεταξύ τους επίσης συμβάλλουν ή αναιρούνται.

- Τέλος, το αποτέλεσμα επηρεάζεται από το πόσα άλλα αποτελέσματα παράγονται πάνω στον αποδέκτη της δράσης και τον τροποποιούν και από πολλά χαρακτηριστικά του αποδέκτη.

39.1. Δύο απαραίτητοι όροι για την ορθολογική σκέψη, για την Επιστήμη και τη Φιλοσοφία: άμεση και έμμεση σχέση

Έχει ακουστεί πολλές φορές, ότι μια πεταλούδα που πετάει στο ένα ημισφαίριο της Γης μπορεί να προκαλέσει θύελλα στο άλλο άκρο. Αυτό θα μπορούσε να είναι ένα από τα άπειρα παραδείγματα που μπορούμε να πούμε, για να εκφράσουμε τη γενικότερη αρχή: Κάθε λεπτομέρεια (στον όγκο, στο χρόνο, στην κίνηση κ.λπ.) σε συνδυασμό με άλλες δράσεις και μετά από κάποιο χρονικό διάστημα μπορεί να προκαλέσει ακραίες μεταβολές, νέες εξελίξεις και σημαντικά γεγονότα. Από μία λεπτομέρεια γεννηθήκαμε και από μία λεπτομέρεια πεθαίνουμε, όπως συχνά λέω. Η λεπτομέρεια μπορεί να είναι το πέταγμα μιας πεταλούδας, μπορεί να είναι το τσίμπημα ενός εντόμου, η στιγμή μιας βόλτας, όμως σε πολλές περιπτώσεις υπό έναν καθοριστικό όρο: Η λεπτομέρεια μπορεί να προκαλέσει τις απίστευτες συνέπειες έπειτα από τη μεσολάβηση πολλών ενδιάμεσων πραγμάτων ή μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και με τη συμβολή ορισμένων άλλων επιδράσεων. Δηλαδή όχι άμεσα, αλλά έμμεσα, όχι πάντα γρήγορα και απ' ευθείας (όχι με άμεσο τρόπο), αλλά αργά και σε συνδυασμό με άλλα πράγματα (με έμμεσο τρόπο).

Η μεσολάβηση πραγμάτων και φαινομένων, η μεταβίβαση της δράσης διαμέσου πολλών πραγμάτων και ο χρόνος που περνάει μέχρι την εμφάνιση ενός αποτελέσματος αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της πραγματικότητας, το οποίο μπορούμε να τα εκφράσουμε με την έννοια της "εμμεσότητας". Εύκολα, τώρα μπορούμε να σκεφτούμε το αντίθετο χαρακτηριστικό, αφού το ένα από αυτά δεν θα είχε νόημα και ύπαρξη χωρίς το άλλο. Η μεσολάβηση ενός ελάχιστου αριθμού πραγμάτων, η μεταβίβαση της δράσης χωρίς μεσολάβηση, η εμφάνιση του αποτελέσματος σε ελάχιστο χρόνο (ή και ταυτοχρόνως με τη δράση) ή το αποτέλεσμα χωρίς μεσολάβηση συνιστά ένα χαρακτηριστικό της πραγματικότητας, το οποίο μπορούμε να εκφράσουμε με την

έννοια της "αμεσότητας". Επομένως, τώρα μπορούμε να πούμε λογικά:

το πέταγμα της πεταλούδας μπορεί να προκαλέσει θύελλα στο άλλο ημισφαίριο της Γης, έμμεσα και ύστερα από τη μεσολάβηση άλλων εξελίξεων και πραγμάτων και με τη συμβολή ορισμένων επιδράσεων. Η έμμεση συντελεστικότητα (συμβολή), η πιο έμμεση δράση, η μεσολάβηση μεγάλου αριθμού ενδιάμεσων πραγμάτων και όρων και μεγάλου χρονικού διαστήματος καθιστούν το κάθε τι μια λεπτομέρεια σε σχέση με τα ενδεχόμενα και τελικά αποτελέσματα. Επομένως, μπορούμε να πούμε: Ναι, η λεπτομέρεια είναι σημαντική και καθοριστική, όχι όμως να μη βλέπουμε και να υποβαθμίζουμε τις πιο φανερές και άμεσες επιδράσεις, οι οποίες μάλιστα μπορούν να αποτρέψουν ή να αντιστρέψουν το αποτέλεσμα που προετοιμάζεται από κάποιες άλλες επιδράσεις.

Οι απλοί όροι "άμεσα" και "έμμεσα" είναι απαραίτητοι και σημαντικοί για την ορθολογική σκέψη και για την περιγραφή των πραγμάτων, όσο είναι οι έννοιες της "ποιότητας" και της "ποσότητας". Αυτοί οι όροι έχουν τεράστια σημασία για την Επιστήμη και ιδιαίτερα για την κοσμολογία και αυτό έγινε αντιληπτό από τον συγγραφέα στην αρχή της φιλοσοφικής προσπάθειάς του να διατυπώσει τη φυσική ερμηνεία του για τη δημιουργία του κόσμου. Από την ιστορική αναδρομή στη Φιλοσοφία, θα διαπιστώσουμε ότι αυτοί οι όροι απέκτησαν αξιοσημείωτη σημασία για τη γενική περιγραφή του κόσμου και κεντρικό ρόλο για τη διατύπωση της φιλοσοφικής θεωρίας στη δυσνόητη σκέψη του φιλόσοφου Χέγκελ. Οι έννοιες της "αμεσότητας" και της "εμμεσότητας" ήταν αναπόφευκτες και θεωρήθηκαν απαραίτητες για τη γενική περιγραφή του κόσμου από τον εμπνευστή και συγγραφέα της κοσμολογικής θεωρίας, που μετά από μερικά χρόνια αυτός ο ίδιος την ονόμασε "Θεωρία του Τελειωμένου Χρόνου και της Σχετικότητας της Ενέργειας". Πόσο απαραίτητοι και γόνιμοι είναι αυτοί οι δύο όροι «εμμεσότητα» και «αμεσότητα» για τη γενική περιγραφή του κόσμου και πόσο σημαντικοί είναι για την Επιστήμη και όχι μόνο για τη Φιλοσοφία, θα γίνει αντιληπτό από όλους με μερικές σκέψεις που ακολουθούν. Ορισμένες σκέψεις με τις οποίες διαμορφώθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα η κοσμολογική θεωρία του Ολοκληρωμένου Σύμπαντος και αυτές οδήγησαν σε θεωρητικές παρατηρήσεις που ρίχνουν φως στη φυσική και την αστροφυσική.

Όπως είπα, από την αρχή της φιλοσοφικής προσπάθειάς μου αντιλήφθηκα τη διέξοδο που έδιναν στη φιλοσοφική αναζήτηση οι αφηρημένες έννοιες του "μέρους" και του "συνόλου". Είχα ξεκινήσει να μιλάω για τα πράγματα με τις έννοιες του "μέρους" και του "συνόλου" και να παρατηρώ

θεωρητικά τη σύνδεση που έπρεπε όλα τα μέρη να έχουν μεταξύ τους. Γρήγορα ήρθε η στιγμή να παρατηρηθεί η ανάγκη, τα πράγματα με την επίδρασή τους επάνω στα άλλα να μην προκαλούν ταυτοχρόνως όλες τις συνέπειες. Εύκολα ακολούθησε η σκέψη, ότι τα μέρη της φύσης για να διακρίνονται και για να είναι ξεχωριστά έπρεπε τουλάχιστον να μην είναι όλα ταυτοχρόνως. Επιπλέον, κάθε πράγμα έπρεπε να μην είναι το καθένα ακριβώς το ίδιο με άλλα, ούτε με τους ίδιους τρόπους σύνδεσης, σαν να ήταν τέλεια αντίγραφα. Θεωρητικώς, όλα τα μέρη έπρεπε να συνδέονται μεταξύ τους, να αλληλεπιδρούν και να επηρεάζουν το ένα το άλλο για να αποτελούν μέρη ενός συνόλου. Όμως η εμπειρία έδειχνε ότι αυτή η αλληλεξάρτησή τους δεν είναι το ίδιο καθοριστική για την ύπαρξη όλων μα όλων των υπολοίπων πραγμάτων (παντού μέσα στο χώρο). Παρατηρούμε πράγματα που μένουν ανεπηρέαστα από τη μακρινή δράση μερικών άλλων και τα οποία μπορούν να υπάρχουν, χωρίς την παρουσία ενός πλήθους άλλων πραγμάτων. Όλα τα αποτελέσματα δεν προκλήθηκαν την ίδια στιγμή. Γρήγορα λοιπόν, ακολούθησε η σκέψη, ότι η επίδραση ενός μέρους της πραγματικότητας σε ένα άλλο μέρος της δεν ήταν συγχρόνως επίδραση για όλα τα υπόλοιπα μέρη της. Για μερικά πράγματα η επίδραση είναι γρήγορη, άμεση και πλησιέστερα στο χώρο, ενώ για μερικά άλλα είναι πολύ μακρινή έως και αδύνατη. Χρειάστηκε λοιπόν να εισαγάγω τις έννοιες εκείνες με τις οποίες θα έκανα ένα διαχωρισμό στην κοινή έννοια της σχέσης και της αλληλεπίδρασης. Χρειάστηκε να δείξω, ότι υπάρχουν ή γίνονται αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μερών που είναι μόνιμες, που γίνονται διαρκώς και σε κοντινή απόσταση. Αλλά πολλές αλληλεπιδράσεις δεν γίνονται στην ίδια στιγμή και γίνονται έπειτα από μεγαλύτερο χρονικό διάστημα ή μετά από την αναμεταβίβαση της ενέργειας σε μεγαλύτερη απόσταση και με τη συμβολή πολλών άλλων πραγμάτων. Τότε σκέφτηκα τις έννοιες της "αμεσότητας" και της "εμμεσότητας". Επίσης, έτσι η έννοια της "αλληλεπίδρασης" διακρίθηκε από την έννοια της "σχέσης" σαν μια ιδιαίτερη περίπτωση.

" η σχέση έχει μια έννοια ευρύτερη από αυτήν της αλληλεπίδρασης και είναι δυνατό να μη διαπιστώνουμε καμιά αλληλεπίδραση ανάμεσα σ' ένα πράγμα και σε κάποιο άλλο, με το οποίο συνυπάρχει ή όχι, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι είναι χωρίς σχέσεις το ένα από το άλλο ". (σελ.128)

Επειδή θεωρούσα το σύνολο των πραγμάτων σταθεροποιημένο, πάντοτε αυτό το ίδιο μέσα στα όρια ενός μέγιστου χρονικού διαστήματος, έπειτα ήρθε η στιγμή, που σκέφτηκα ότι υπάρχει ένα όριο στον πιο έμμεσο τρόπο της αλληλεπίδρασης, όριο στο μέγιστο χρόνο, όριο στη μέγιστη απόσταση,

όριο στον αριθμό των πραγμάτων, όριο στο μέγιστο αριθμό των πραγμάτων που μπορούν να μεσολαβήσουν... Πόσο σημαντική για την Επιστήμη είναι η γενική περιγραφή του κόσμου με τις παραπάνω αφηρημένες έννοιες αποκαλύπτεται όταν σκεφτούμε, ότι υπάρχουν χρονικά όρια και δεν υπάρχει άπειρο χρονικό διάστημα μεταξύ των εξελίξεων του Σύμπαντος ούτε άπειρος αριθμός "μερών". Ένα πρώτο και σημαντικό θεωρητικό συμπέρασμα προκύπτει με τις απλές σκέψεις και με αυτές τις αφηρημένες έννοιες, με τους όρους της "εμμεσότητας ή έμμεση σχέση" και της "αμεσότητας ή άμεση σχέση". Αν λοιπόν το σύνολο των πραγμάτων είναι πάντοτε το ίδιο, μέσα στα όρια ενός μεγαλύτερου χρονικού διαστήματος ή αν τα πράγματα δεν είναι άπειρα στον αριθμό (όπως συνήγαγα μέσα από ορθολογικές σκέψεις) τότε θεωρητικά ένα όριο στην "έμμεση σχέση" επιβάλλεται. Το επόμενο συμπέρασμα είναι ότι στη φύση δεν μεσολαβούν απεριόριστος αριθμός πραγμάτων και άπειρος χρόνος μέχρι το τελευταίο αποτέλεσμα. Από αυτή τη θεωρητική σκέψη - ίσως απλοϊκή για να τη σκεφτούν κάποιοι εκπαιδευμένοι - χρειάστηκε η φαντασία για να φτάσω στο εξής συμπέρασμα: Χωρίς να είναι φανερό και βέβαιο στην αρχή, ορθολογικά προκύπτει ότι υπάρχουν αποτελέσματα τα οποία είναι τα πιο έμμεσα και ανέκαθεν πραγματοποιημένα και διαρκώς παρόντα. Αν το σύνολο των πραγμάτων (το πλήρες Σύμπαν) είναι πάντοτε το ίδιο, εντός των ορίων ενός μέγιστου χρονικού διαστήματος, τότε τα αποτελέσματα από την πιο έμμεση επίδραση των πραγμάτων υπάρχουν ανέκαθεν και κάθε πράγμα έχει επηρεαστεί από όλα τα υπόλοιπα με τον πιο έμμεσο τρόπο, ο οποίος είναι ο ίδιος για όλα τα μέρη. Ο πιο έμμεσος τρόπος για ένα αποτέλεσμα μόνο ένας μπορούσε να είναι.

"Ποια είναι αυτά τα πιο έμμεσα αποτελέσματα, τα οποία είναι ανέκαθεν πραγματοποιημένα και αποτελούν ελάχιστο επηρεασμό σε κάθε πράγμα;" αναρωτιόμουν για να προκαλέσω τη φαντασία. Ακολουθούσε κάπως βιαστικά η απάντηση: "Όπως θα αποδειχτεί, αυτά τα κοινά στοιχεία (από την πιο έμμεση επίδραση του συνόλου των πραγμάτων) είναι οι κοινοί τρόποι αλληλεπίδρασης, οι οποίοι ονομάζονται ύλη."(σελ129)

Με αυτή τη θεωρητική προσέγγιση και διαπίστωση, η φιλοσοφία αποδεσμεύτηκε για πάντα από τη φυσική και την Επιστήμη! Θα ήταν μια φιλοσοφική, συμπτωματική και αβάσιμη σκέψη, αν στην πορεία αυτής της φιλοσοφικής προσπάθειας και από το ορθολογικό ξεδίπλωμα των σκέψεων δεν είχαν προκύψει πολλές θεωρητικές παρατηρήσεις και σκέψεις που συμπίπτουν με φαινόμενα και παρατηρήσεις της νεότερης επιστήμης και δίνουν

εξηγήσεις, αποφεύγοντας τα αδιέξοδα της φυσικής.

Οι δύο όροι της "εμμεσότητας" και της "αμεσότητας" είναι απαραίτητοι και σημαντικοί για την περιγραφή του κόσμου και δεν είναι παιχνίδι λέξεων. Η ύπαρξη πιο έμμεσων σχέσεων στα πράγματα υποδηλώνει ότι υπάρχουν όροι ή νόμοι για τον τρόπο που συνδέονται τα πράγματα μεταξύ τους, αφού όλα τα πράγματα δεν μπορούν να υπάρχουν το ίδιο άμεσα, με οποιαδήποτε προτεραιότητα και ταυτόχρονα μεταξύ τους. Το ασαφές νόημα αυτών των δυο λέξεων "εξασφαλίζει" ότι υπάρχει προτεραιότητα και χρονική μεσολάβηση σε κάθε επίδραση και στη σύνδεση των πραγμάτων και δίνει νόημα στην ξεχωριστή ύπαρξη κάθε υλικού πράγματος. Η εμμεσότητα στη φύση διακρίνεται από την αμεσότητα με τεράστια απόκλιση (στο μήκος, στο χρόνο, στον αριθμό των πραγμάτων και σε ορισμένα μεγέθη) και έχει ένα όριο. Η επόμενη έννοια "κλειδί" για την ερμηνεία της φύσης σαν σύνολο παράγεται από αυτές τις πρώτες έννοιες (εμμεσότητα - αμεσότητα) και συνοπτικά αυτή είναι η έννοια της "ύλης" και των δομικών στοιχείων.

Από μια ανάλυση των εννοιών εύκολα θα αποφεύγαμε τα γρήγορα συμπεράσματα που βγαίνουν από μερικές σύντομες απόψεις, όπως η συνηθισμένη άποψη "ότι όλα τα πράγματα συνδέονται και εξαρτιούνται το ένα από το άλλο". Δεν είναι αρκετό να λέμε ότι τα πράγματα είναι εξαρτημένα το ένα με το άλλο (που πράγματι είναι έτσι) και έτσι να νομίζουμε ότι δώσαμε μια ικανοποιητική εξήγηση. Η εξάρτηση παρατηρούμε ότι συμβαίνει με ορισμένες φυσικές διαδικασίες και μπορεί να περιγραφεί. Μπορεί να είναι μια φυσική διαδικασία μετατόπισης μέχρι τη συνάντηση δύο πραγμάτων ή η συχνή επανάληψη της επαφής τους, μπορεί να είναι μια ηλεκτρομαγνητική αλληλεπίδραση, μπορεί να είναι μια γρήγορη ανταλλαγή ηλεκτρονίων μέσα σε μια ομάδα μορίων, μπορεί να είναι η εισπνοή του αέρα μέσα στους πνεύμονες και η ισορροπία στην τοποθέτηση ενός σώματος επάνω σε ένα άλλο κλπ. Δεν είναι όλες οι εξαρτήσεις ίδιες. Κάποια πράγματα εξαρτιούνται πιο άμεσα και σε πολλές περιπτώσεις, το ένα πράγμα χωρίς το άλλο δεν μπορούν να υπάρξουν. Όμως η εξάρτηση μπορεί να είναι μονό-δρομη και η ύπαρξη του ενός πράγματος να εξαρτάται από το άλλο, ενώ το άλλο μπορεί να υπάρχει χωρίς το πρώτο. Αντιλαμβανόμαστε ότι ο κόσμος δεν έπαψε να υπάρχει, αλλά οι άνθρωποι "φεύγουν" από τον κόσμο. Ο ασθενής στο χειρουργείο εξαρτάται από την ευσυνειδησία και την ικανότητα του γιατρού, αλλά η ζωή του γιατρού δεν εξαρτάται από τον ασθενή. Παρατηρούμε ότι η ύπαρξη μπορεί να εξαρτάται συνολικά. Αλλά παρατηρούμε και εξάρτηση χωρίς την οποία η ύπαρξη πάλι θα συνέχιζε και δεν θα καταστρε-

φόταν. Η εξάρτηση μπορεί να είναι αμφίδρομη και έτσι πολλά πράγματα να επηρεάζονται σημαντικά το ένα από το άλλο. Η εξάρτηση μπορεί να είναι δημιουργική και ενισχυτική για όλα τα μέρη ή μπορεί μόνο το ένα μέρος να ενισχύεται, ενώ για τα υπόλοιπα μέρη η εξάρτηση μπορεί να είναι καταστροφική.

Τελικά, η πιο σίγουρη και ευκολότερη γνώση είναι για τα γενικά και παγκόσμια φαινόμενα και για όσα επαναλαμβάνονται πολύ συχνά. Αντιθέτως, τα σπάνια και όχι επαναλαμβανόμενα φαινόμενα και τα μεμονωμένα πράγματα με τις λεπτομέρειες τους απαιτούν μάρτυρες, ειδική εκπαίδευση και μια νέα γλώσσα έκφρασης.